

Inhoud 2022-1

2	Allerlei
3-6	Marinus Adrianus van Leeuwen
7	Rampjaarherdenking
8	Programma
9	Wienterba-nde
10-14	Tijd, wat moeten we er mee!
15-25	Stad en heerlijkheid Gendt vierhonderd jaar geleden
26	Boek De vikingenbibliotheek
27-33	Portret van een onbekende
34	Welkom nieuwe leden, Aanwinsten en Overleden
35	Colofon

Voorpagina:

Kaart uit 1620. Zie artikel p.15-25.

Rabo ClubSupport 2021

De uitslag van Rabo ClubSupport is voor onze historische kring weer heel gunstig geweest. Wij kregen € 1238,27. Ieder jaar doen er meer clubs en verenigingen aan mee en vorig jaar kon men maar één stem per club uitbrengen. Dan is dit bedrag helemaal boven verwachting! Dus hartelijk bedankt voor uw stem!

Nog een erepenning

Een Gendtse erepenning is heel verrassend in Huissen bij de voorzitter van de Historische Kring Huessen terecht gekomen. Emile Smit meldde ons: 'Met enige belangstelling volg ik het verhaal over de erepenning van de Gemeente Gendt in Ganita mare. Toen ik de afbeelding zag, kwam die mij direct bekend voor. Even zoeken in een fotoalbum toonde aan, dat ik die penning op 29 juni 1973 kreeg uit handen van burgemeester C. Smal. Vóór je me nu gaat zien als ereburger van Gendt o.i.d. moet ik bekennen, dat ik toen de Schaakvereniging Variant uit Huissen vertegenwoordigde. Begin jaren '70 waren er drie schaakverenigingen in deze omgeving: De Vrijpion uit

Gendt, de Bemmelse SV en de SV Variant uit Huissen. Wij deden niet veel voor elkaar onder(aan), want verder dan de onderste klasse van de Oostelijke Schaakbond kwamen we niet. Dat bracht ons tot de oprichting van het Schaakverband Oost-Betuwe. Wij speelden onderling een korte competitie met teams, een snelschaaktoernooi en een persoonlijk kampioenschap van de Oost-Betuwe. Dat laatste werd door De Vrijpion opgezet en heette het Zilveren Kerstoernooi. Ook daar hoorde een teamprijs bij en dat was in 1973 de door de Gemeente Gendt beschikbaar gestelde erepenning. De SV Variant won die en zo ging de penning mee naar Huissen. Ik fabriceerde een soort standaard en die kwam in onze overigens vrijwel lege prijzenkast. In 1974 ontdekte de Gemeente Gendt, dat het om een jaarlijks evenement ging en sindsdien werd de penning een wisselprijs. Maar die van 1973 mochten we houden!

In 2014 werd de SV Variant opgeheven en werd mij gevraagd te kijken, of de Historische Kring Huessen belangstelling voor zaken uit de inventaris had. Ik heb de penning toen meegenomen en sindsdien is deze penning bezit van de HKH.

Overigens was ik persoonlijk in 1973 tweede geworden. In 1974 werd ik wel kampioen

van de Oost-Betuwe en daarom ben ik ook in het bezit van een echte Zilveren Kers!'

Marinus Adrianus van Leeuwen, Gendtse heel-en vroedmeester

De Koloniën van Weldadigheid

De Koloniën van Weldadigheid in Drenthe staan sinds kort op de Werelderfgoedlijst (UNESCO). In 1818 zijn deze landbouwkoloniën opgericht voor de armoedebestrijding. Deze Koloniën van Weldadigheid bevinden zich in Veenhuizen, Frederiksoord, Wilhelminaoord en in het Belgische Wortel. Wortel is een dorp aan de Belgische-Nederlandse grens. Samen vormen ze één onderdeel van het UNESCO Werelderfgoed. Marinus van Leeuwen was van 1844-1846 in Gendt werkzaam. Na twee jaar vertrok hij naar Elden, waar zijn vrouw vandaan kwam en daarna had hij als heel- en vroedmeester een praktijk in Culemborg. Uiteindelijk kwam hij aan het werk in de Koloniën van Weldadigheid te Veenhuizen.

Na de Franse Tijd (1795-1813) was er een groot armoedeprobleem. De landbouwkoloniën werden gesticht als een oplossing daarvan. Ze verschaften werk en tegelijk een opleiding als landbouwer. De aanzet werd gegeven door de oud-militair Johannes van den Bosch.

Johannes van den Bosch

Van den Bosch (geboren in Herwijnen op 2 februari 1780) was een militair die uiteindelijk generaal werd. In 1818 stichtte hij de eerste armenkolonie in Frederiksoord met steun van koning Willem I en een aantal rijke mensen. Daarna volgden er meer waaronder Veenhuizen. Het was een sociaal experiment dat als doel had de levensstandaard van de straatarme gezinnen uit de steden te verbeteren. Ze werden in Drenthe door verplicht onderwijs en werk opgevoed tot verantwoordelijke burgers in ruil voor voedsel en onderdak. Van den Bosch stond hiermee aan de wieg van onze verzorgingsstaat met onderwijs, gezondheidszorg en de zorg voor minderbedeelden en ouderen.

Marinus Adrianus van Leeuwen

Marinus werd geboren in Sambeek op 19 oktober 1820. Hij trouwde op 18 mei 1843 te Elst met Anna Margaretha Heijnsink, geboren op 14 februari 1825 in Arnhem. Het gezin Heijnsink ging in Elden wonen. Tot Marinus zich in Gendt vestigde waren de Gendtenaren

voor medische hulp aangewezen geweest op de omliggende gemeenten. Waarmee niet gezegd is dat zich daar permanent een geneesheer had gevestigd. Wat de motieven van sommigen waren om zich in deze regio slechts een korte tijd op te houden, is niet bekend. Waarschijnlijk omdat er veel armoede was en de gemeenschap te klein om zich in het vak te kunnen ontwikkelen.

In 1844 ging Marinus Adrianus van Leeuwen, geneesheer, heel- en vroedmeester met zijn vrouw Anna in Gendt wonen. Marinus was toen 24 jaar en Anna 18 jaar oud.

**** Heden beviel van eene DOCHTER, A. M. HEIJ-SINK, Echtgenoot van
M. A. VAN LEEUWEN,
Stedelijk en Plattel. Heel- en Vroedmeester.
G. ENT, 19 Januarij 1845. Eenige kennisgeving.**

Op 19 januari 1845 werd hun eerste kind geboren, Wilhelmina Grada Petra. Marinus bleef niet lang in Gendt. Het gezin vertrok naar Elden (gemeente Elst) en later naar Culemborg. Er werden in de periode 1843-1853 zeven kinderen geboren bij Van Leeuwen waarvan er drie in leven bleven.

Wilhelmina Grada Petra	geb. Gendt	1845	ovl. 1899
Maria Charlotte Agnita	geb. Elden (Elst)	1846	ovl. 1847
Willem Peter Antoon	geb. Elden (Elst)	1848	ovl. 1848
Maria Antoinetta	geb. Culemborg	1849	ovl. 1849
Louisa Catharina	geb. Culemborg	1850	ovl. 1897
Levenloze zoon	geb. Culemborg	1852	ovl. 1852
Antoinette Charlotta Agnita	geb. Culemborg	1853	ovl. 1914

Naar Veenhuizen

In 1855 verhuisde Marinus met zijn gezin naar Veenhuizen. In de Koloniën van Weldadigheid in Drenthe was een tekort aan heel- en vroedmeesters. Marinus kreeg een aanstelling in het Eerste Gesticht op de Wezenafdeling. Een gesticht was een groot stenen gebouw waarin alle voorzieningen aanwezig waren: een ziekenafdeling, verloskundige afdeling, school, werkplaatsen en eigen gaarkeuken. Marinus kreeg al meteen de vuurdoop. Toen de inspectie ontdekte dat de verantwoordelijke geneesheer T.K. Prakken geen controle uitoefende op zijn afdeling, ontstonden er problemen. Als gevolg hiervan moest Marinus als waarnemer in drie maanden tijd maar liefst 300 schurftlijders behandelen.

Later werd Marinus heel- en vroedmeester in het Eerste Gesticht. Alleen in Veenhuizen al waren drie gestichten en ieder gesticht had

zijn eigen voorzieningen. Elk gesticht bestond uit vier lange rijen woningen, gelegen in een vierkant. Rondom het gesticht lag een gracht en daarvoor lagen de landerijen en boerderijtjes. Door middel van ophaalbruggen kon je het gesticht bereiken.

Zicht op het Eerste Gesticht.

Zicht op het Tweede Gesticht.

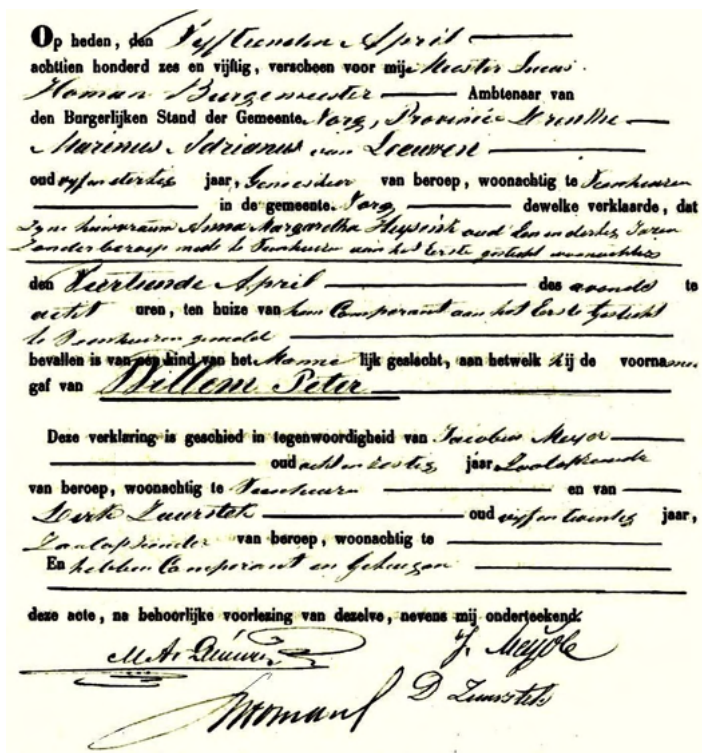
Zicht op het Derde Gesticht.

In ieder gesticht woonden ruim 2.000 mensen. In 1840 hadden de drie gestichten in totaal 6.263 inwoners. In de loop der jaren steeg het aantal bewoners naar ruim 10.000. Veenhuizen was de grootste onvrije kolonie. Gezinnen, wezen, bedelaars en landlopers verbleven hier onder 24-uurs bewaking.

In de periode dat Marinus dienst deed waren er twee vroedmeesters nodig. Er ontstonden problemen, wanneer één van de twee heel- en vroedmeesters ziek werd of wegging. Dit laatste was het geval aan het einde van 1856, toen vroedmeester T.K. Prakken de koloniën verliet. Als enig geneesheer was Marinus niet in staat om ook nog de verloskundige praktijk voor zijn rekening te nemen, temeer omdat er juist dat jaar uitzonderlijk veel vrouwen moesten bevallen. Het kwam dan ook goed uit dat hij een gedeelte van deze werkzaamheden kon overlaten aan een in opleiding zijnde vroedvrouw, ziekenverzorgster Johanna de Wit, die onder leiding van de geneesheren al veel ervaring had opgedaan.

In Veenhuizen werden in het gezin Van Leeuwen nog twee kinderen geboren, waarvan de eerste kort na de geboorte is overleden.

Maria Adriana geb. Veenhuizen 1855 ovl. 1855
Willem Peter geb. Veenhuizen 1856 ovl. 1944

Geboorteakte van Willem Peter van Leeuwen.

Wijn is medicijn

Het medisch hoofd van de koloniën in Veenhuizen, Van Konijnenburg, besloot om wijn van de voedingslijst te schrappen en het voortaan als medicijn te beschouwen. Het moest alleen via de apotheken verkrijgbaar worden, waarbij het genezend vermogen kon worden vergroot door er iets bij te mengen waardoor de smaak bedorven werd en het alcoholmisbruik tegengegaan werd. Hieruit valt af te leiden dat er drankmisbruik in de koloniën was. Niet alle geneesheren konden met deze beperkingen instemmen. Vooral Marinus van Leeuwen gaf als medicus van het Eerste Gesticht duidelijk blijk van zijn ongenoegen. In een brief wees hij erop, dat de nieuwe maatregelen volledig in strijd waren met de vastgestelde reglementen. Voor hem was het als geneesheer en als christen onacceptabel om geen wijn meer aan de binnenkomende en doorgaans sterk verwaarloosde en ondervoede wezen uit te kunnen delen.

Geneeskundige zorg Eerste Gesticht 1824-1862

Harmen Smit	heel- en vroedmeester	1824-1828
Pieter Limes	heel- en vroedmeester	1828-1828
Hendrik Sasse	med.en obstetr. Doctor	1828-1830
Adrianus Sporon	medicinae doctor	1830-1832
Johannes Le Roux	medicinae doctor	1832-1833
Gerardus Amshoff	med. chir. et obs. Doctor	1833-1835
Pierre Huët	heel- en vroedmeester	1833-1835
Johan Schindler	heel- en vroedmeester	1835-1835
Emilius de Konigh	heel- en vroedmeester	1835-1839
Koenraad Schünlau	heel- en vroedmeester	1839-1847
Ulrich Huber	med. en obstetr. Doctor	1847-1855
Marinus v. Leeuwen	heel- en vroedmeester	1855-1857
Johan Meens	heel- en vroedmeester	1857-1862

Toen Marinus van Leeuwen in het begin van 1857 ziek werd, ontstonden er opnieuw moeilijkheden. De nieuwe geneesheer C. Meens, die sinds kort op het Derde Gesticht werkzaam was, was niet bij machte om alle drie gestichten te bedienen. Ook bleek hij te weinig ervaring in de vroedkunde te hebben. Daardoor was Van Konijnenburg genoodzaakt om hulp van buitenaf in te roepen. Hij deed een beroep op de heel- en vroedmeester in Norg, H. T. N. Schotsman, die werd gedwongen om het verzoek af te wijzen. De Norger boeren wilden hem niet toestaan om naar Veenhuizen te gaan, temeer omdat er ook in Norg vrouwen waren 'wier rekening uit was' (op het punt stonden om te bevallen). De verloskundig doctor J. van der Scheer uit Assen bleek wel bereid om hulp te bieden. Daarnaast ging hij ook de zieke Marinus van Leeuwen behandelen. Met de aanstelling van de ervaren vroedmeester H. H. Bischoff waren er weer twee geneesheren in Veenhuizen.

Overlijden Marinus

Marinus van Leeuwen overleed na korte tijd op 01-03-1857 te Veenhuizen en is zeer waarschijnlijk aldaar begraven. Hij werd maar zes en dertig jaren. Marinus is overleden aan tyfus. Er is geen zerk of grafteken dat nog aan hem herinnert.

* *. Heden overleed mijn hartelijk geliefde Echtgenoot **MARINUS ADRIANUS VAN LEEUWEN**, in den ouderdom van 36 jaren en 4 maanden, diep betreurd door mij en zijne 4 jeugdige Kinderen.
Familie en Vrienden gelieven deze voor algemeene kennisgeving aantenemen.
Op verlangen van den overledene zullen geene uiterlijke teekenen van rouw worden aangenomen.
VEENHUIZEN (Norg), Wed. A. M. VAN LEEUWEN,
1. Maart 1857. **HEYSINK.**

Overlijden Anna

Anna Margaretha Heijsink is acht maanden later op 04-11-1857 te Assen overleden. Waar aan ze is overleden staat niet beschreven. Anna is begraven op de Asser Noorderbegraafplaats. Zij werd maar twee en dertig jaar. Met een koopgraf lag zij tussen de Drenthse en Asser elite, maar er is helaas geen zerk of grafteken

bewaard gebleven.

Berichtjes in de Drentsche en Asser Courant: (1857) *De inboedel van wijlen geneesheer M.A. v. Leeuwen wordt verkocht, zoals de verloskundige instrumenten, boeken, kleding, piano en jachtgeweer.*

(1858) *Schuldeisers van wijlen M. v. Leeuwen, geneesheer te Veenhuizen en zijn vrouw A.M. Heijsink, overleden te Assen worden opgeroepen zich te melden.*

De kinderen

De vier weeskinderen Van Leeuwen werden eind december 1857 ondergebracht bij Ds. George Hendrik Brand te St. Michielsgestel. Een maand later verhuisden ze alweer. Wilhelmina Grada Petra, de oudste dochter, naar haar oom Wilhelmus Gerardus van Leeuwen te Doetinchem. Louisa Catharina, Antoinette Charlotte Agnita en Willem Peter gingen naar hoofdonderwijzer Peter den Briel en zijn echtgenote Alberta Johanna Tigge te Boxtel. November 1864 werden deze drie kinderen ondergebracht bij Cornelis van der Meulen te St. Oedenrode (familie).

Gevangenismuseum in Veenhuizen (2013).

Strafgevangenis Veenhuizen

In 1859 werden de gestichten in Veenhuizen overgenomen door de rijksoverheid. In 1890 werd Veenhuizen een strafgevangenis.

Henk Klaassen

Gegevens Asser Noorderbegraafplaats: Lukas Kwant, bestuurslid/vrijwilliger Stichting Noorderbegraafplaats Assen.

Rampjaarherdenking

Dit jaar vindt de Nationale Rampjaarherdenking plaats. Nee, het heeft niks te maken met corona van de afgelopen jaren of van dit jaar. Nu wordt namelijk herdacht dat ons land 350 jaar geleden – in het Rampjaar 1672 – werd overvallen door het Franse leger, de Engelse vloot en twee Duitse bisschoppen. Door de Oude Hollandse Waterlinie in werking te stellen redde de jonge prins Willem III het land.

De jonge prins Willem III.

In ons land worden op diverse plaatsen herdenkingen georganiseerd en er verschijnen twintig nieuwe boeken over deze periode. Rond dit thema worden tevens exposities in lokale musea, concerten en theatervoorstellingen gehouden. Een programmaboekje is te vinden op <https://rampjaarherdenking.nl>

In onze volgende uitgave zullen wij nader ingaan op het Rampjaar, omdat op 7 juni 1672 Willem Joseph Baron van Ghendt tot Drakenburg als commandant van drie eskaders in de slag bij Solebay sneuvelde. Willem Rasing is al eerder in ons boek *Gendt tussen stad en dorp* (pagina 91-96) op diens leven en zijn verrichtingen ingegaan. Hij speelde in de 17e eeuw een belangrijke rol in het diplomatieke en militaire leven in de Republiek.

Portret van Willem Joseph Baron van Ghendt in het Rijksmuseum.

Zijn graftombe is te vinden in de Dom van Utrecht en ziet er zo uit:

Programma

Onder voorbehoud kunt u dit binnenkort van ons verwachten. Wij houden ons aan de dan geldende corona maatregelen. Met ingang van september 2022 (als wij 40 jaar bestaan) volgt er hopelijk meer.

Onderwijs in Gendt

Driemaal is scheepsrecht. De lezing over onderwijs is al twee keer door coronamaatregelen uitgesteld, maar nu moet het eindelijk gebeuren.

Lezing door Geert Visser met groot scherm

Op vrijdag 22 april om 20.00 uur

Grote zaal Providentia, Dorpstraat, Gendt.

Wij volgen de dan geldende coronaregels.

De lagere school: een periode van plezier of niet. Herinneringen aan die tijd hebben we allemaal. De kring merkt jaarlijks met het Kersenfeest als er albums met schoolfoto's op tafel liggen, hoe die in trek zijn.

Vroeger was naar school gaan helemaal niet zo vanzelfsprekend. Voordat op 1 januari 1901 de leerplicht werd ingevoerd mochten ouders kiezen of ze hun kinderen naar school stuurden. Vooral in de zomer hielden ze hun kinderen thuis om mee te helpen op het (boeren)bedrijf of (tot 1874) te werken op een van de Gendtse steenfabrieken. Vanaf 1801 bestaat de (openbare) lagere school, ook in Gendt.

In deze lezing vertelt Geert Visser over de geschiedenis van het onderwijs in Gendt.

Excursie: Vrijheidsmuseum Groesbeek

Zondag 22 mei 2022 om 14.00 uur

Wylersbaan 4, Groesbeek

Het Bevrijdingsmuseum in Groesbeek heet na de verbouwing al een tijdje Vrijheidsmuseum. Bij de herdenking van 75 jaar bevrijding stond een bezoek op het programma, maar ging het vanwege corona niet door. Nu een nieuwe poging.

Er kan vanaf 13.30 uur gecarpoold worden vanaf Villa Ganita. Voor de deelnemers aan deze excursie wordt de entree door onze historische kring betaald, maar als u een Museum-jaarkaart heeft, wordt u verzocht deze mee te nemen.

Ria Schouten- de Haan

Wienterba-nde

Ien de tied, toen mien vaoder nog houtere krujwagewiele mie-k en ôk houtere karwiele, hawwe nog hee gin las van wienterba-nde. Dâ's now allemaol a-nders geworde.

Van wienterba-nde ku'j ziek worde. Now zâ'k nie zegge dâ alle minse daor las van hemme, nee, dâ mô d'r nog mar bi'j komme. Ik gebruuk ien alle geval gin wienterba-nde. Die komme nie onder mien auto. Wörrum? dinke gullie. Now, 't is mien auto en ik mak eiges wel uit wâ'k d'r onder leg.

Nève mien wone minse die uut de boch zien gevloge toen ze wienterba-nde onder de auto hadde. En 't is nog lang nie gezeid dâ wienterba-nde goed werreke. Allinnig de ban-defabrikan-nte zien d'r zeker van. Mâr dâ vil natuurlik te verwachte. Dâ zien Chineze!

Bi'j mien ien de straot zien minse die al vör de darde keer wienterba-nde hemme gekoch. Now dan wit een bliend pjed nog wel dâ die dinger niet werreke. En a'j ze lek ri'j bu'j he-lemaol de sigaor. De Chineze hemme iets ien

de luch van de ba-nd gedaon. Dâ kum ow aon de aojjem en daor krie'j pien ien de pens van. Wi'j wete ôk nie wor die ba-nde van gemak worde. Daor heure wij de Chineze nie over. Mar ja, wie sprek d'r now ôk Chinees. Gi'j? Ikke nie ien ieder geval. Mar 'k wit zeker dat-tie ba-ndefabrikan-nte ons bang vör sni'j make. Daor worde die luij bèter van. Die verrekke Chineze!

Wete gullie dâ de ba-ndefabrikan-nte de sni'j hemme uitgevonde? Awwe slaope streuje die luij dâ uut. Djörrum zien dr zoveul Chineze ien't la-nd. En now kan de regering precie-s zie-n wor'j bun gewes. Dâ'r 't verrek! Scha-nd, dâ'r is 't!

Dus minse, Dink goed nao en kiek uut. Lao'r ow eige nie veur de solo houwe!

Zeg nee tege wienterba-nde!!

Tekst: Herman Buurman
**Tekening: Wilma Schouten-
Kregting**

De Chinees geniet na van zijn gemene streek.

Tijd, wat moeten we er mee!

Zo eenvoudig spreken we over tijd in ons leven, maar wat is tijd? Er zijn veel spreekwoorden en gezegden die betrekking hebben op tijd. De tijd zal het leren, tijd is geld, geen zorgen vóór de tijd, hij is bij de tijd, bij tijd en wijle, tijd heelt alle wonden, komt tijd komt raad, het is tijd dat ik mijn anker licht. De tijd is snel, gebruikt hem wel, met passen en meten gaat de meeste tijd versleten, er is een tijd van komen en gaan, tijd slijt, tijd kopen en oordeel niet voor de tijd.

We vinden het heel eenvoudig: tijd! Maar de tijd speelt een enorme rol in ons leven. Hoe laat vertrekt de trein, de bus het vliegtuig. Hoe laat heb ik een afspraak? Hoe laat kom je dan aan etc. etc.? Om afspraken te maken moeten we natuurlijk wel de klok gelijk zetten; allemaal dezelfde tijd hebben. Om over de gehele wereld dezelfde tijd te hebben moeten we natuurlijk afspraken maken. Nou hoeft dat gelukkig nu niet meer, die afspraken zijn al tijden geleden gemaakt.

Hoe meten we nu de tijd? Met die bepaling zijn de Egyptenaren al begonnen rond 4.000 v. Chr. Ook toen was de zon de bron van de tijdrekening en die is dat altijd gebleven. Middels een stok en het waarnemen van de

schaduw werd er een etmaal gemeten. Die schaduw werd natuurlijk veroorzaakt door de zon. Maar wat de Egyptenaren niet wisten was dat wat ze maten de rotatie van de aardbol was.

Rond 800 v Chr. werd de methode verfijnd. Een soort zonnwijzer werd ontwikkeld. Op een stok werden cijfers geplaatst. Hierdoor kon met nauwkeuriger de tijd aflezen. Er ontstond echter een probleem: de zon scheen niet altijd. 's Nachts kon men niet waarnemen hoe laat het was.

Rond het jaar 1.000 werden kaarsen gebruikt met streepjes erop, zodat men kon zien hoe lang een kaars brandde. Tussen de 12° en 14°

eeuw deed de zandloper zijn intrede. De zandloper gaf de eindigheid van tijd aan. Margareta Hein werd dan ook dikwijls afgebeeld met een zandloper. In de Middeleeuwen kwam vanuit de kloosters de behoefte aan een nauwkeurige tijdmeting om zo het dagritme in te voeren. In die tijd werd dan ook de klok uitgevonden.

Klokken

De oudst nog tikkende klok is die van Salisbury, Engeland en stamt uit 1386.

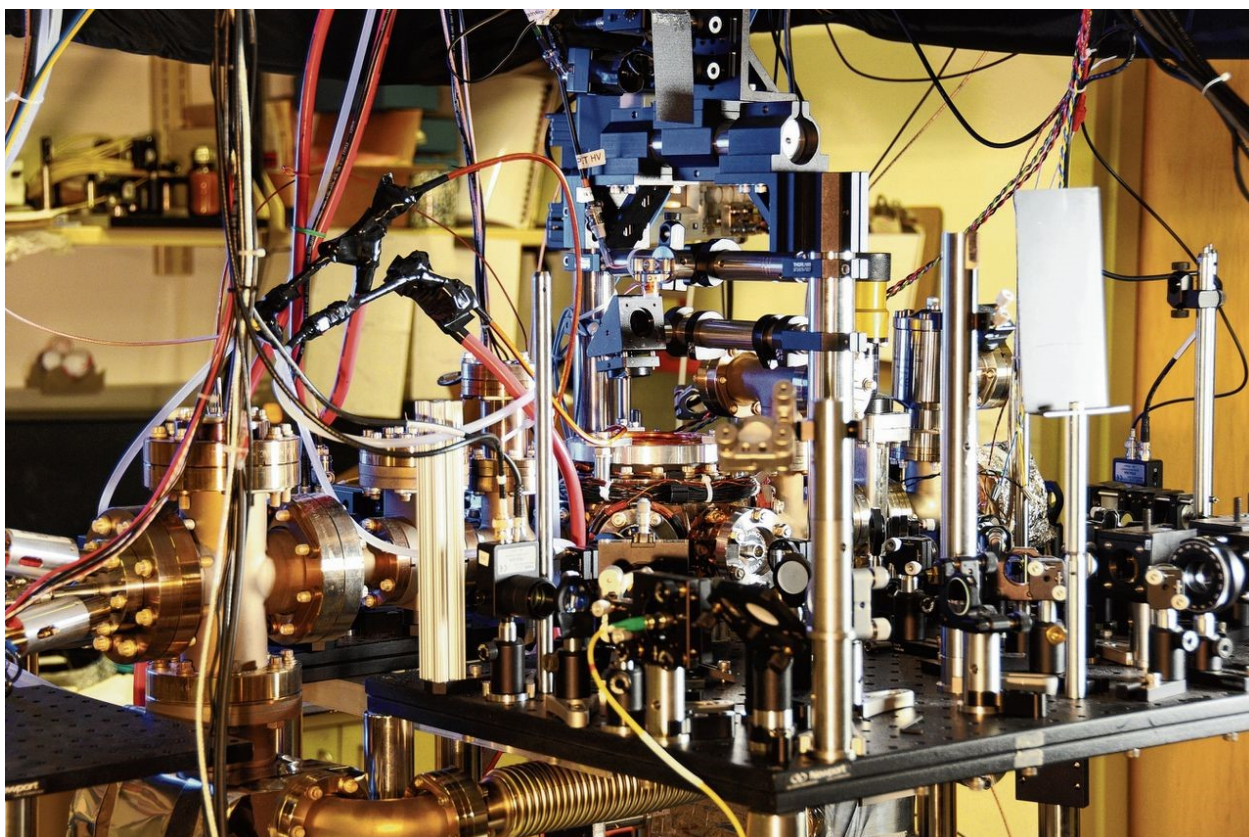
De eerste klokken waren in staat om alleen de uren aan te geven. In de kloosters werden de eerste klokken gebruikt om de monniken op gezette tijden te laten bidden. Een grote stap in de geschiedenis van het weergeven van de tijd werd gezet door Christiaan Huygens. In 1656 heeft hij het slingeruurwerk uitgevonden waarmee de tijd tot op een seconde juist benaderd werd.

In 1841 werd door Alexander Bain de elektrische klok uitgevonden. Hierbij werd het echappement (gangregelaar) elektromagnetisch aangedreven met batterijen.

De Brit Louis Essen ontwierp in 1955 de eerste atoomklok. Deze uitvinding maakt gebruik van de trillingen van atomen. Het leidde ertoe dat in 1972 werd besloten wereldwijd afscheid te nemen van de astronomische tijd. Astronomische tijd werd aangegeven door meerdere wijzerplaten van een klok, waarop de stand van zon, maan en meerdere sterrenbeelden werd aangegeven, zoals de wijzerplaat van de bekende Praagse klok.

De atoomklok bleek constanter dan de rotatie van de aarde, vandaar dat de tijd af en toe met

De nieuwste atoomklok is een ingewikkeld apparaat.

een schrikkelseconden wordt gecorrigeerd. Eind januari 2014 is er met de nieuwe atoomklok, een strontiumklok, weer een stap gezet in de ontwikkeling van het waarnemen van de tijd. De wetenschappers van het NIST (Nationaal Instituut voor Standaardisatie en Technologie) verwachten tevens binnen 'afzienbare tijd' de nauwkeurigheid van hun klok nog meer aan te scherpen. De toekomst zal het leren. Terug in de tijd kunnen we in ieder geval nog niet.

De zon in het zuiden

Vanouds werd op elke plek op aarde de lokale tijd gehanteerd. Als de zon in het zuiden stond, was het twaalf uur. Een zonnewijzer wees dan altijd de juiste tijd aan. Met de komst van nauwkeurige uurwerken lukte dat niet meer en ging men over naar de middelbare zonnetijd. Nog altijd gold dat elke plaats zijn eigen tijd had. Dat werd nauwelijks opgemerkt doordat er weinig gereisd werd en bovendien waren de reistijden lang. Veel mensen hadden zelf geen klok of horloge maar gebruikten de klok op de kerktoren. De torenklok hoefde niet precies gelijk te lopen, want iedereen keek op dezelfde klok.

Door de komst van spoorwegen en radio kwam de noodzaak een uniforme tijd in te voeren. Dat werd in o.a. België 1892 de middelbare zonnetijd op de lengtegraad van Greenwich (GMT= Greenwich Mean Time). De meeste landen hielden zich eraan, maar niet Nederland. Sommige gemeenten besloten dat hun tijd gelijk zou zijn aan de spoortijd, maar anderen hielden vast aan de lokale tijd, waardoor de torenklok dan niet dezelfde tijd aangaf als de stationsklok. Het duurde tot in 1909 dat hier besloten werd de tijd van Amsterdam in te voeren die 19 minuten en 32,13 seconden voorliep op de GMT dus GMT +0h19m32,13 sec. Met ingang van 17 maart 1937 werd de tijd vereenvoudigd tot UTC + 20 minuten (Universal Time Coördinated, wereldtijd).

In 1940 werd door de Duitse bezetter zowel in Nederland als België de Midden-Europese Tijd ingevoerd, die een uur voor is op de tijd van Greenwich en ruim 40 minuten op de tijd van Amsterdam. (In België gold dit ook tussen 1914 en 1918 in de door de Duitsers bezette gebieden.)

Standaardtijd

De Greenwich Mean Time (GMT) is gebaseerd op de stand van de zon in Greenwich, London. 12:00 uur 's middags is gedefinieerd als het moment waarop de zon gemiddeld, gedurende een jaar, op z'n hoogst staat. Door de tijd aan de zon te koppelen zorg je ervoor dat de tijd niet verschuift ten opzichte van de dag. Er is echter een addertje onder het gras, de rotatiesnelheid van de aarde (oftewel, de lengte van een dag) is niet constant. Dit zorgt ervoor dat dagen, uren, minuten en seconden in GMT niet altijd even lang zijn. Volgens GMT is een dag precies de tijd die de aarde nodig heeft om een rondje om z'n eigen as te draaien. Een uur is 1/24ste dag, een minuut is 1/1440ste dag en een seconde is 1/86400 dag. Dat betekent dat als de lengte van een dag verandert de uren, minuten en seconden ook veranderen.

Die variabele lengte van de seconde is erg onhandig als je precieze metingen probeert uit te voeren. Om die reden is er een nieuwe standaard in het leven geroepen, namelijk International Atomic Time (TAI). In TAI zijn dagen, uren en minuten gedefinieerd aan de hand van de seconde, dat is dus omgekeerd van GMT. De lengte van een seconde is vastgelegd als ongeveer 9,1 miljard oscillaties van een Caesium-atoom. Een seconde in TAI is dus altijd even lang, ongeacht de rotatiesnelheid van de aarde.

Dit levert echter weer een nieuw probleem op, want als GMT en TAI het niet eens zijn over de lengte van een seconde, dan lopen de twee standaarden langzaam uit elkaar. Universal Coordinated Time (of UTC) werd geïntroduceerd om dit probleem op te lossen. Het doel is om een accurate en vaste definitie van de seconde te combineren met de logische tijdsindicatie van GMT.

Coördinated Universal Time

De naamgeving van UTC is enigszins bijzonder. Engelstaligen wilden de standaard Coordinated Universal Time (of CUT) noemen, Franstaligen juist Temps Universel Coordonné (of TUC). Uiteindelijk besloot men voor UTC te gaan, een afkorting die dus nergens voor staat.

De seconde in UTC is vastgelegd op dezelfde manier als in TAI en is dus constant. Maar om

ervoor te zorgen dat UTC niet te ver afwijkt van GMT worden er af en toe schrikkelseconden toegevoegd. De verschillen in rotatiesnelheid zijn niet constant en niet goed te voorspellen. Daarom worden er soms twee, soms één en soms nul schrikkelseconden per jaar toegevoegd.

De laatste schrikkelseconde is 31 december 2016 ingevoerd. In 2018 zijn er geen schrikkelseconden ingevoerd. Door af en toe een schrikkelseconde toe te voegen, probeert men het verschil tussen GMT en UTC altijd kleiner dan één seconde te houden.

Tijdzones

De standaardtijd UTC zorgt er dus voor dat 12:00 uur UTC altijd min of meer het hoogste punt van de zon in Greenwich representeert. Maar deze conventie is ook handig buiten Greenwich, daarom zijn er tijdzones uitgevonden.

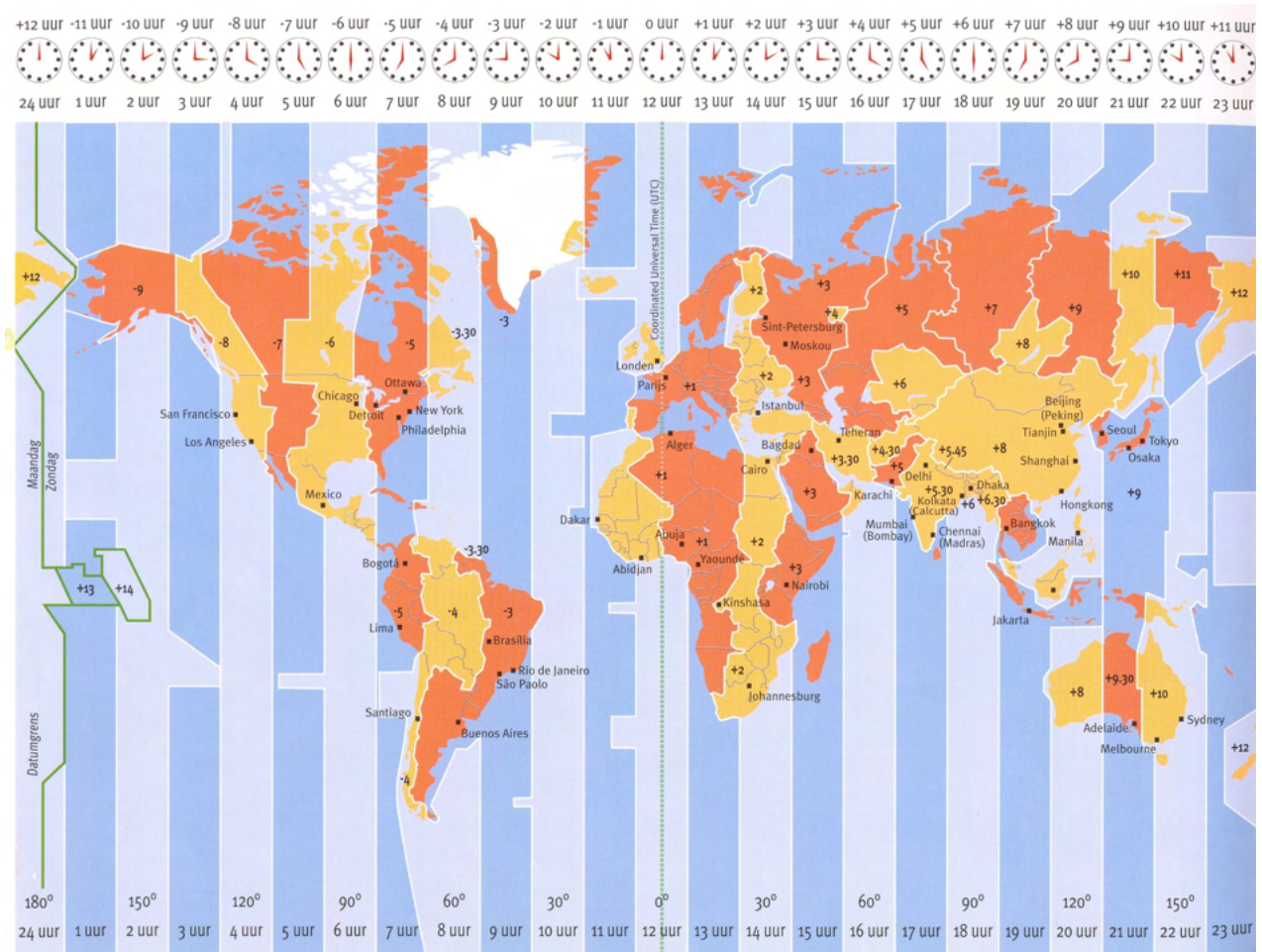
Alhoewel de tijdzones al lang bestonden vóór de invoering van UTC, zijn ze tegenwoordig op UTC gebaseerd.

De aanduiding voor tijdzones is UTC + of – afwijking. Bijvoorbeeld UTC+2 of UTC-8. Veel tijdzones hebben ook een naam, bijvoorbeeld Central European Summer Time (CEST) dat is UTC+2. Een ander voorbeeld is Eastern Time (ET); de tijdzone in New York, dat is UTC-5. Als je naar het westen gaat, dan is het vroeger. Als je naar het oosten gaat, dan is het later.

Dit lijkt allemaal heel simpel, maar er zijn allerlei kleine dingen die ervoor zorgen dat tijdzones een stuk lastiger zijn dan ze lijken. Zo zijn tijdzones onderhevig aan verandering (zomer- en wintertijd).

Welke tijd?

Zoals elders ter wereld was het vooral aan de opkomst van de spoorwegen en het telegraafnetwerk in het midden van de 19e eeuw te danken dat men de invoering van één voor het gehele land geldende tijd wenselijk achtte. Ook in Nederland gingen er toen al stemmen op om op regionale schaal de middelbare tijd van een centraal gelegen plaats aan te nemen. Zo verzochten de Gedeputeerde Staten van Noord-Holland al in 1835 aan de burgermeesters en wethouders van de verschillende dorpen en steden in dit district om hun tijd naar

de middelbare tijd van Amsterdam te regelen.

In de telegraafwet van 1852 werd bepaald dat de landelijke telegraafdienst de klokken op haar kantoren naar 'den middelbaren tijd van Amsterdam' moest regelen. In latere wijzigingen van de telegraafwet werd het toegestaan om de openingsuren van de telegraafkantoren in de plaatselijke tijd op te geven, maar bij de verzonden telegrammen moest altijd de Amsterdamse Tijd worden opgegeven. Vanaf 1 januari 1866 moesten zowel de openingstijden als de op de telegrammen vermelde tijden opgegeven worden naar 'den middelbaren tijd der hoofdstad' ofwel die van Amsterdam.

Volgens het Algemeen Reglement voor de spoorwegdiensten van 12 mei 1863 diende ieder station te zijn 'voorzien van een goed loopend uurwerk, geregeld naar den middelbaren tijd naar welken de dienst op den spoorweg plaats heeft', waarbij de keuze van de aangehouden tijd aan de spoorwegmaatschappijen zelf werd overgelaten. Omstreeks 1858 waren enkele maatschappijen al naar de middelbare tijd van Amsterdam overgegaan.

In het besluit van 31 juli 1866 tot wijziging van het spoorwegreglement werd bepaald dat de tijd op alle stations en in alle dienstregelingen voortaan naar de 'middelbaren tijd van Amsterdam' opgegeven diende te worden. Aangezien de meeste plaatsen toen al met het landelijk spoor- en telegraafnetwerk waren verbonden, kan verondersteld worden dat ook zij de Amsterdamse tijd hanteerden.

De International Meridian Conference (1884) en erna

In oktober 1884 vond in Washington de International Meridian Conference plaats om tot een overeenkomst te komen betreffende de ligging van de nulmeridiaan en de wereldwijde standaardisering van de tijd. Ook Nederland, dat behoorde tot de vijftientig 'beschaafde' landen die door de Amerikaanse regering waren uitgenodigd, was aanwezig.

Volgens de toen aangenomen richtlijnen zou de aarde verdeeld moeten worden in tijdzones waarbinnen steeds een uniforme tijd werd gehanteerd die met een constant tijdsverschil met die van de aangrenzende tijdzones af-

week. Elk land zou dan de zonetijd moeten volgen die het best met haar geografische ligging overeenkwam, tenzij dit minder wenselijk was door motieven van economische of andere aard. De grootte van de tijdzones werd niet voorgeschreven, maar volgens de ingediende voorstellen zou deze kunnen variëren tussen 10 minuten en een heel uur. Uit praktische overwegingen werd de voorkeur gegeven aan tijdsverschillen van hele uren.

Gezien de keuze om de nulmeridiaan door de Royal Observatory van Greenwich te laten lopen, leek het logisch dat ook Nederland de middelbare tijd van Greenwich (GMT = Greenwich Mean Time of Westeuropese Tijd) zou invoeren. Geografisch gezien ligt Nederland dicht bij de nulmeridiaan dan bij de meridiaan van 15 graden oosterlengte waar naar de Middeneuropese Tijd geregeld is. Ook voor de scheepvaart was dit voordelig omdat de scheepschronometers die voor de lengtebepaling nodig waren ook hiernaar werden afge-regeld.

De Nederlandse deelneming in een Europees samenwerkingsverband tussen de verschillende nationale spoor- en telegraafnetwerken maakte het echter noodzakelijk dat ook Nederland de Westeuropese Tijd zou invoeren. In het regeringsbesluit van 19 april 1892 werden de Nederlandse spoorwegen dan ook wettelijk opgelegd om vanaf 1 mei van hetzelfde jaar de ‘middelbaren tijd van Greenwich’ aan te houden. Ook de telegraafdiensten moesten vanaf 1 mei de Westeuropese Tijd aanhouden.

Om ervoor te zorgen dat overal in het land dezelfde tijd werd gehanteerd stelden de minister van Binnenlandse Zaken en de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op 10 maart 1892 voor om met ingang van 1 mei ook landelijk de tijdzone van Greenwich aan te houden. Het voorstel werd echter nooit een wet

Op 11 juni 1895 werd door de regering een motie aanvaard waarin gepleit werd om met ingang van 1 mei 1897 de Middeneuropese Tijd als wettelijke tijd in Nederland in te voeren. Ook dit voorstel kwam echter nooit tot een wet. Nog ruim tien jaar lang zou men in Nederland blijven doormodderen met een veelheid van gehanteerde tijden.

Zo beschreef een reiziger de situatie rond Venlo in 1907 in het vakblad voor horlogemakers als volgt:

‘Onlangs vertrok ondergeteekende uit een plaatsje over de grens te 12.11 Deutsche tijd en arriveerde te Venlo 11.42 spoortijd; de torenklok te Venlo stond op 12.07. Mijn trein naar Amsterdam vertrok te 3.42; de vier uur welke ik had, wilde ik besteden voor een uitstapje naar Tegelen. De tram naar Tegelen stond reeds bezet met publiek voor het station. ‘Hoe laat vertrek je, conducteur? Te 12.50, mijnheer. Nu, dan ga ik nog een half uurtje de stad in. Pardon, mijnheer, wij gaan nu, het is al over tijd. Maar het is toch pas 11.52? Jawel, maar wij rekenen Deutsche tijd. (11.50 spoortijd, 12.15 stadstijd, 12.50 Deutsche tijd).

Conducteur, ik moet te 3.42 spoortijd naar Amsterdam. Kan ik terug rijden, of moet ik lopen? Niet nodig, mijnheer, te 3.40 gaan wij van Tegelen en dan is U zowat 3.30 aan de statil (station).’

Jawel, 3.40 vertrekken, 3.30 aan het station, houd nu je hoofd maar bij elkaar. Wat een wonder dat de gemoedelijke conducteur de helft der passagiers moest inlichten hoe laat het vertrek en aankomst te Venlo was in Deutsche tijd, spoortijd en Venloschen tijd. Zal dit beter worden met eenheid van Tijd, vooral als het Amsterdamschen Eenheidstijd wordt!?’

Zomertijd

Van 1916 tot 1945 kende Nederland zomertijd om het energieverbruik te verminderen; in België was dat van 1918 tot 1945. In 1977 werd de zomertijd in beide landen opnieuw ingevoerd. De vraag is hoelang we nog het verschil tussen zomer- en wintertijd zullen houden.

Willem Rasing

Bronnen:

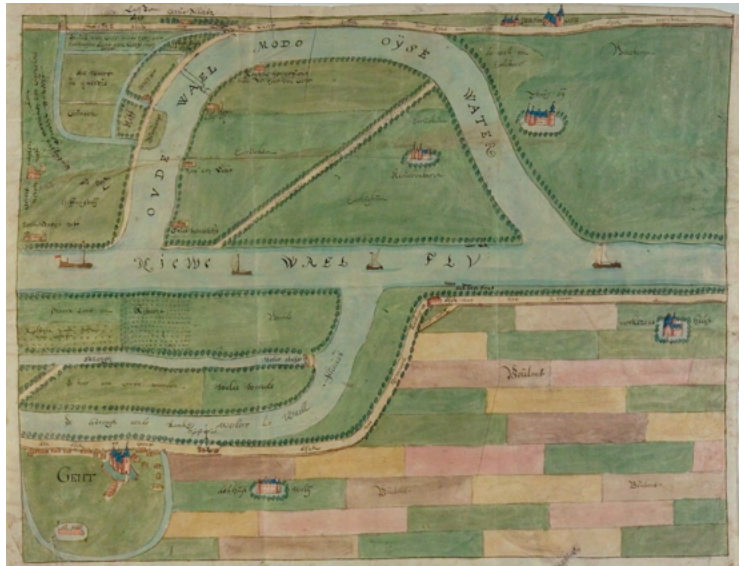
Diverse artikelen op internet
[De wettelijke tijd in Nederland \(uu.nl\)](http://uu.nl)

Stad en heerlijkheid Gendt vierhonderd jaar geleden

Ruim vierhonderd jaar geleden, op 8 april 1620, deed raadsheer Peter van Leubbek van het Hof van Gelre en Zutphen uitspraak in een civiele zaak. Zeventien geërfden van Gendt, de eisers, daagden Heer Willem van Gendt voor het hof. Het proces ging over het eigendom en het gebruik van een stuk grond in Erlecom. Beide partijen meenden daar recht op te hebben.

Een conflict tussen inwoners van Gendt en hun Heer was niet ongebruikelijk. In het Gelders Archief zijn de nodige processtukken te vinden over zulke civiele zaken. Dat zat ingebakken in de juridische verhoudingen tussen de partijen. De Gendtse inwoners beriepen zich bij zo'n meningsverschil vaak op de stadsrechten die zij in 1233 gekregen hadden van graaf Otto II van Gelre. Zijn opvolgers hadden die rechten in 1312, 1382, 1410, 1422 en 1492 bevestigd en zelfs aangevuld. Wim van Bon heeft daarover een uitgebreid en duidelijk verhaal geschreven in het in 2016 verschenen *De Gendtse verordeningen*. In 29 artikelen waren de rechten van de Gendtenaren vastgelegd. Maar ruim 170 jaar later, in 1506, had een opvolger van Otto II, hertog Karel van Gelre – in 1339 was Gelre van graafschap naar hertogdom gepromoveerd – (een andere) Hendrik van Gendt (1451-1526) beleend met het stadje. Hendrik dankte dat aan zijn verdiensten voor de hertog. Hij kreeg '(...) *ten ewighen daghe (...) stadt, kerspel* (parochie), *herlicheyt ende hocheyt, klein ende groot (...)*'. Deze passage komt uit het *Leenaktenboek*. Je zou dus kunnen denken dat de hertog Gendt in leen gaf. De steeds hernieuwde belening aan de opeenvolgende heren van Gendt wijst ook in die richting. Maar het was een leen '*ten ewighen dahge*'. Dat rechtvaardigt de conclusie dat Hendrik Gendt als schenking kreeg. Dat komt overeen met het gegeven dat enkele heren en een 'vrouwe' van Gendt hun 'leen' verkochten.

Aan het leen was aantal rechten verbonden zoals het recht op visserij op de Waal, de opwassen in de rivier en het recht op de *Steenbergschen en Opwijkschen thiend*. Dat waren geen twee percelen, maar omvatten het hele Gendtse gebied.

Het gebied tussen Gendt en Ubbergen: met een doorsnijing van de Waal tussen Gendt en Erlecom. Ofwel 'De kaart van 1620'. (Gelders Archief, 0124-5079-3).

Bij het tiendrecht had de Heer van Gendt, in een paar gevallen samen met de nonnen van het klooster Gravendaal als belasting recht op het tiende deel van de jaarlijkse opbrengst. Niet van alles; alleen van graan, kool- en raapzaad, hennep, vlas en varkens. En wat dat tiendrecht betreft, de Gendtse boeren waren regelmatig boos over de tiendmaaltijd die de heren hen serveerden. Het was gebruikelijk dat de heer de tiendplichtigen aan het eind van het oogstseizoen een maaltijd aanbod. De kwaliteit en kwantiteit daarvan liet volgens de boeren veel te wensen over. Ook over de visserij en de aan- en opwassen waren er regelmatig problemen.

Dat de Van Gendts terug waren in de plaats waar hun wortels lagen lieten zij de Gendtenaren duidelijk merken. Hendrik van Gendt was een van de belangrijkste raadgevers van hertog Karel van Gelre. De Gelderse hertog was rond 1500 een machtig speler op het politieke toneel. Die macht straalde ook af op de belangrijkste raadgevers van de hertog, dus ook op Hendrik. Hij en zijn opvolgers lieten zich niet de les lezen door mensen die zij als een stelletje boerenpummels zagen, ook al hadden die een stadsrecht. Tot het eind van de achttiende eeuw bleven de verhoudingen tussen de Heren van Gendt en de inwoners gespannen.

Gendt vierhonderd jaar geleden

De kern van dit artikel is het leven in het Gendt van ongeveer vierhonderd jaar geleden. Hoe zagen de plaats en de naaste omgeving eruit, wat waren de grenzen van het gebied, hoeveel mensen woonden er, hoe werd het bestuurd, wat waren de bestaansmiddelen? Om maar vast een conclusie te verraden: er zijn antwoorden die weer nieuwe vragen opwerpen. En soms is er niet eens een antwoord op een heel voor de hand liggende vraag. Maar dat is geen reden om die vraag niet te stellen. En, geen antwoord is ook een antwoord.

Als een van de bewijsstukken bij het proces tussen Willem van Gendt (1556-1625) in 1620 hoort een ingekleurde, handgetekende kaart, 56 bij 46 cm. De maker is onbekend. In het Gelders Archief heet de kaart *Het gebied tussen Gent en Ubbergen: met een doorgraving van de Waal tussen Gent en Erlecom*. Deze kaart dient als startpunt voor onze speurtocht naar Gendt rond 1620. Ik noem de kaart voor het gemak ‘de kaart van 1620’ omdat het proces in dat jaar zijn uitspraak kreeg. Het ligt dan voor de hand dat de kaart een tijdje daarvoor gemaakt is. Dat het proces een paar jaar geduurd heeft blijkt uit het feit dat er al getuigenverklaringen zijn uit 1617.

Het is de eerste kaart waarop het stadje en de zuidelijke omgeving in zijn geheel zijn afgebeeld. Op de meeste (rivier)kaarten uit die tijd, die meestal dienden voor een proces als dit of om een waterstaatkundig probleem te verduidelijken, tekenden de cartografen alleen de betreffende percelen of deel van de Waal. Een kaart met een groot deel van Gendt erop, bestond niet in het begin van de zeventiende eeuw. Ze bestaan wel, die oude stadsplattegronden. Jacob van Deventer tekende er tussen 1545 en 1575 maar liefst 220. Dat Gendt niet bij dat grote aantal zit geeft aan hoe (on)belangrijk de stad Gendt was. Op de kaart uit 1620 staan ook delen van Erlecom, Ooij, Persingen en Leuth.

De kaart van 1620

Een paar dingen vallen op. Op de eerste plaats, niet ongebruikelijk in die tijd, het noorden ligt beneden. Tot het begin van de negentiende eeuw waren er geen afspraken waar het noorden op het kaartblad lag. De cartograaf maakte een keuze, bijv. omdat het formaat van het papier daartoe uitnodigde. Ver-

volgens zien we dat de cartograaf veelal schematisch te werk is gegaan. In zoverre lijkt de kaart op de moderne kaartjes van bijvoorbeeld spoor- en metrolijnen. Deze schematische werkwijze betekent dat de cartograaf Gendt en omgeving niet opgemeten heeft, maar ‘op het heilig oog’ getekend heeft. Dat is opvallend, omdat de meeste kaarten uit die tijd door de landmeters ingemeten zijn. Opmeten was sinds 1537 relatief eenvoudig. In dat jaar introduceerde de wiskundige en geneesheer Gemma Frisius de driehoeksmeting. Daarmee kon nauwkeurig het terrein en de bebouwing opgemeten worden. Wanneer van een driehoek de lengte van een zijde bepaald is en de twee aanliggende hoeken, kunnen de twee andere zijden berekend worden. Minder schetsmatig werkte de cartograaf in dat deel van de kaart (linksboven) waarover het perceel lag waarover het proces ging. Rond het omstreden perceel, *die weert in questie*, zijn de bezittingen van de eisers en de gedaagde vrij nauwkeurig ingetekend.

Het schematische karakter van de kaart valt het duidelijkst op bij de loop van de verschillende Waalarmen. Zo ‘recht’ liep de rivier niet. Midden op de kaart stroomt van links naar rechts – de kaart staat immers ‘op zijn kop’ – de Waal, de *Nieuwe Wael Flu*. Onder de hoofdstroom zijn bij Gendt twee strangen te zien. De meest noordelijke daarvan is het overblijfsel van de rivier die in de Middeleeuwen dicht langs de dijk liep, *de strangh aende kercke weleer die Waell*. Tussen die strang en de rivier loopt nog een oude Waalarm, die via *Melis sluijs* uitmondt in de strang die langs de

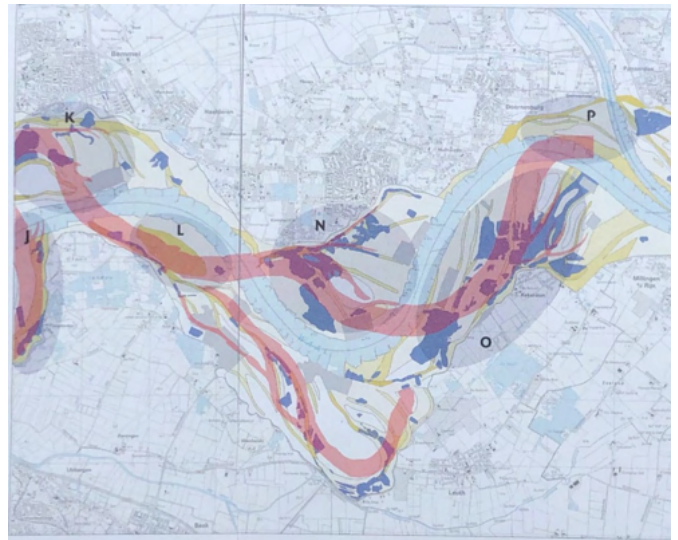
Op dit kaartje zijn de Waalloop uit de zestiende en uit de zeventiende eeuw geprojecteerd op een moderne topografische kaart. De Waal uit de zestiende eeuw wordt weergegeven door de blauwe stippellijn. Door de doorsnijding werden Gendt en Erlecom gescheiden. De rode lijnen zijn de dijken van nu. (Overmars, 277).

dijk stroomt. Aan de bovenkant van de kaart loopt de *Ovde Wael modo* (weleer) *Oijse Water*. Dat is de oude Waalloop die voor 1548 door de meanderende rivier is afgesneden. De blauwe stippellijn vertelt hoe de Waal in het begin van de zestiende eeuw liep. Door de afsnijding kwam Erlecom dat tot dan op de noordelijke Waaloever lag, dus aan Gendt zat 'vastgeplakt', op de zuidelijke oever te liggen. Erlecom bleef tot 1810 bestuurlijk tot Gendt horen. Toen vormde het met Ooij en Persingen een eigen gemeente. Vanaf 1818 tot 2015 maakte het deel uit van de gemeente Ubbergen. Vanaf 2015 is het na een gemeentelijke herindeling deel van de gemeente Berg en Dal.

De grenzen van Gendt

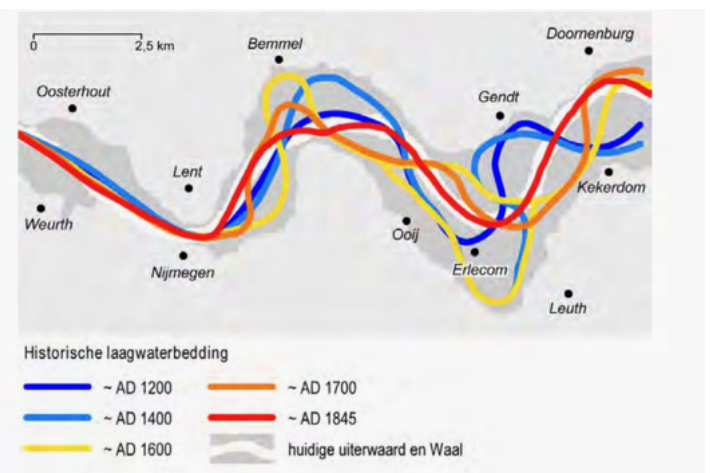
Op de onderste helft van de kaart ligt Gendt. Het is niet de hele plaats, maar alleen het zuidelijke deel, ten zuiden van de huidige Dorpsstraat. De grenzen van Gendt met Angeren, Doornenburg en Haalderen liggen al sinds de vroege Middeleeuwen vast. Dat waren de grenzen van de kerspels, de parochies. Die grenzen tussen de dorpen zijn er in 2022 nog. Wie bijvoorbeeld vanuit Gendt naar Doornenburg wandelt of rijdt constateert dat de rechterkant van de weg de Olyhorststraat heet en de linkerkant de De van der Schuerenweg.

De zuidgrens was en is de Waal. Omdat deze rivier zijn bedding voortdurend verlegde, was deze grens flexibel. In het vierde nummer van *Ganita mare* uit 2020 heeft daarover een vrij uitgebreid artikel gestaan. Hoe die zuidgrens in het verleden precies gelopen heeft is niet helemaal duidelijk. Dat blijkt uit de volgende afbeeldingen. Het kaartje op de vorige bladzijde laat zien hoe volgens onderzoeker Willem Overmars de Waal in het begin van de zeventiende eeuw liep. De rivier liep dicht langs de dijk bij de Kommerdijk. Het kost enig voorstellingsvermogen om te realiseren dat steenfabriek de Zandberg aan de overkant van de Waal gelegen zou hebben. Overmars heeft oude kaarten uit de zeventiende eeuw geprojecteerd op de huidige topografische kaart. Het dunne blauwe lijntje laat zien hoe de rivier een eeuw eerder liep. Erlecom lag toen nog aan de 'Gendtse' kant. Op de volgende afbeelding is de loop van de Waal iets anders. Hier stroomt hij aanvankelijk zuidelijker door de Gendtse Polder om daarna toch richting

De Waal rond 1600. Aldo Janssen heeft de resultaten van een groot aantal boringen door studenten fysische geografie van de universiteit van Utrecht geprojecteerd op een kaart van Friedrich Gorissen. De Kleefse archeoloog maakte deze kaart in 1956, op basis van vooral schriftelijke bronnen. Opmerkelijk is de nauwkeurigheid waarmee Gorissen de loop van de Waal tekende. (Boer-Ravestein, Yvonne de, e.a., (red.) Gendt tussen Kraaijenbosch en Knienepol, Gendt 2013, 27-42).

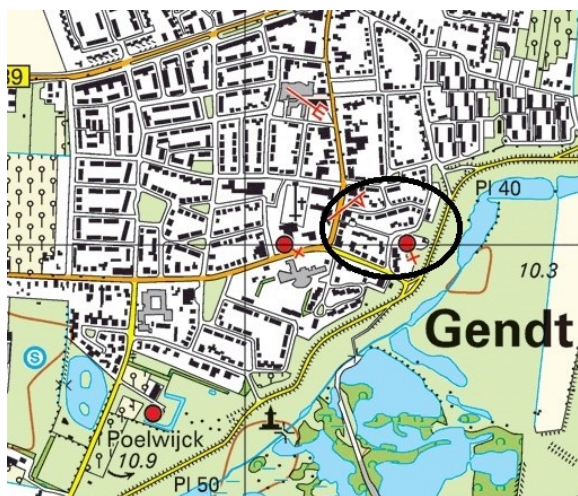
Kommerdijk te buigen. Deze kaart, samengesteld door de fysisch geograaf Aldo Janssen, is gebaseerd op kaarten van de Kleefse archivaris Friedrich Gorissen uit het midden van de jaren vijftig van de vorige eeuw. Janssen heeft op deze kaart de resultaten van grondboringen geprojecteerd. Het lijkt mij daarom verantwoord om deze kaart als meer betrouwbaar te zien dan die van Overmars. Dat het laatste woord over de oude loop van de Waal nog niet gezegd is mag blijken uit de volgende afbeelding. Deze komt uit een publicatie uit 2018.

Op dit kaartje uit 2018 van S. van der Veen en N.W. Willemse staat een aantal Waallopen tussen 1200 en 1845. Opmerkelijk is de 'gele' bedding. Die wijkt behoorlijk af van de Waal op de twee andere kaartjes. (Keune, L.J., e.a., ...dat de Grift zal schieten dwars door Lent... RAAP-rapport 3212, Weesp 2018).

De zeventiende-eeuwse Waal (gele lijn) volgt wel een heel andere weg.

Op de kaart van 1620 bestaat Gendt uit drie delen, de stad, de uiterwaarden en het buitengebied of het schependom. De stad is het gedeelte binnen de gracht, de *stads-greve*, zoals die in een leenboekje uit de zestiende eeuw omschreven wordt. Gendt heeft nooit een muur met stadspoorten gehad. Waar de stadsgracht gelopen heeft is niet bekend. Daarnaast is (nog) geen archeologisch onderzoek gedaan. Het lijkt erop dat het gebied binnen de gracht zo ongeveer overeenkomt met het omcirkelde deel op de volgende afbeelding. Een relatief klein gebied, niet groter dan 60 hecta-

Zo groot ongeveer moet de stad Gendt binnen de gracht geweest zijn. Omdat er nog geen sporen van de stadsgracht gevonden zijn, is zeer de vraag hoe nauwkeurig de projectie is. Die heeft vooral de plaats van de Nederlands hervormde kerk en de burcht als referentiepunten.

re, in tegenwoordige maten, zo'n 85 voetbalvelden. Uit onderstaande tabel blijkt dat het ook het aantal inwoners beperkt was. Om enig vergelijkingsmateriaal te hebben staan in de tabel ook cijfers van omliggende plaatsen.

Nijmegen had in 1600 ongeveer 12.350 inwoners, Arnhem had er met 5.000 beduidend minder.

Bestuur van de stad en de heerlijkheid

In de stadsrechten was in artikel 13, 14 en 15 vastgelegd hoe Gendt bestuurd moest worden. Eens in de twee jaar – later eens per jaar – op woensdag na Driekoningen (6 januari) koos de richter, soms ook schout genoemd, uit de poorters twee schepenen. Er zal niet zoveel verschil geweest zijn tussen kiezen en aanwijzen. Schepenen waren niet alleen de bestuurders van de stad, zij vormden ook de rechtbank. De richter was de vertegenwoordiger van de landsheer, de graaf, later de hertog van Gelre. Het eerste duo schepenen koos op zijn beurt twee collega's. Deze procedure herhaalde zich tot de schepenbank 'vol' was. Meestal was dat bij zeven schepenen het geval; in Gendt is het maximum soms twaalf geweest. Een hoog aantal gezien het geringe aantal inwoners van de stad Gendt. De schepenen moesten zweren dat zij zich aan de stadsrechten zouden houden. De richter was voorzitter van de schepenbank. Hij schreef de vergaderingen uit en riep de bank bij elkaar. Hij bepaalde de agenda. Het begrip richter heeft een andere betekenis dan onze moderne rechter. Die heeft als taak om vast te stellen of iemand zich aan de wet houdt en eventueel sancties op te leggen. De richter (en de schepenbank) hadden vóór 1800 naast een rechtsprekende ook een wetgevende en bestuurlijke taak. Van de opgelegde boetes ontving hij de helft; de andere helft was voor zijn 'baas', de landsheer.

Met de komst van de Van Gendts in 1506 bleven de richter en de schepenen hun taken behouden. Er waren twee grote verschillen met de periode daarvoor. Tot 1506 wees de landsheer de richter aan. De graaf of hertog zat wat verder van Gendt weg en was geen onmiddellijke pottenkijker. Toen stad en heerlijkheid in handen kwam van de Van Gendts benoemden zij de richter. En omdat de Heren van Gendt in de plaats woonden, zaten ze de bewoners op de lip.

	1369	1470	1650	1711	1795	1815	1849	1900	1950	2000	2021
Gendt en Erlecom			590	730	819						
Gendt	275	620	440	590	789	1018	2040	2859	4127	7239	7271
Bemmel			450	640	834	1268	2021				
Stad Huissen			1150	1100		1102	1211				
Elst			950	980	1542	1886	2650				

Het is niet gezegd dat het proces van 1620 niet gevoerd zou zijn als de hertog nog de hoogste machthebber was geweest, maar de Van Gendts zaten wel in de directe nabijheid. In de loop van de zestiende eeuw kwamen ze in Gendt wonen. Het is niet bekend of de Van Gendts zover gegaan zijn als een van hun opvolgers, maar Henri des Vilattes benoemde in het begin van de achttiende eeuw zelf de schepenen, die bovendien een eed van trouw

aan hem moesten afleggen.

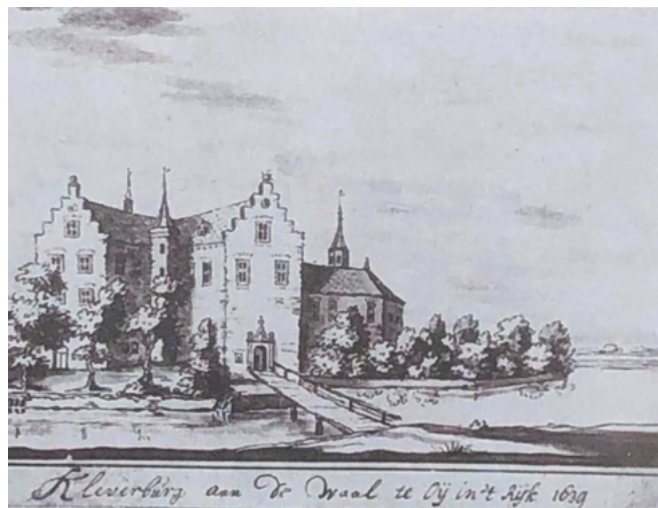
En zijn zoon Bertram maakte voortdurend ruzie met het Gendtse schuttersgilde. Dat was heel ongemakkelijk voor beide partijen, want Bertram was in de rang van kolonel commandant van de Gendtse schutterij.

Het wapen en helmteken van de Van Gendts. Het komt uit het Wapenboek Gelre van Claes Heynenszoon. (Wapenboek Gelre, fol. 89r).

Belangrijke gebouwen in 1620

Opvallende gebouwen op de zuidelijke Waal-oever zijn de adellijke huizen *Kleuereborch* (Kleverburg) in Erlecom en *T huijs Oij* in de gelijknamige plaats. De Kleverburg, niet genoemd naar de plaats Kleef, maar naar het gewas klaver dat in de buurt volop groeide, verdween eind achttiende eeuw in de Waal. De naam bleef bewaard. Eerst in een boerenhofstede, de Nieuwe Kleverburg. Daarna, vanaf 1861, als steenfabriek de Kleverburg. Nu is er een manege met de iets deftiger naam Kleverburgh. Op de laatste afbeelding in dit verhaal is te zien waar Rijkswaterstaat in 1989 overblijfselen van het oude slot heeft opgebaggerd.

Kasteel Ooij verging het niet beter. In 1794 verwoestten de oprukkende Fransen het slot.

De verdwenen Kleverburg. (Van Eck, 24-25).

Tussen 1960 en 1980 restaureerde de Vrienden van de Geldersche Kasteelen de overblijfselen van wat eens het trotse kasteel Ooij was. Aan de rechter bovenrand van de kaart van 1620 is nog juist het kerkje van Persingen te zien.

Het Huis Ooij. (Van Eck, 26-27).

Binnen de stadsgracht van Gendt ligt een aantal gebouwen waarvan er naast de gewone huizen twee opvallen. Dat zijn de kerk aan de dijk en een omgracht huis. De kerk, dat is duidelijk; dat is de Nederlands hervormde kerk aan de Torenlaan. Met enige fantasie is de toren nog wel te herkennen. De kerk dateert uit de twaalfde of dertiende eeuw, mogelijk is het gebouw zelfs iets ouder. De toren is in de vijftiende eeuw gebouwd. Rond 1600 – de tijd dus waarover dit artikel gaat – kwam de kerk in het bezit van de protestanten. Omdat zij

Jan de Beijer tekende in 1752 het kerkje van Persingen. De kerk werd in de vijftiende eeuw gebouwd. (Schulte, 262).

maar een kleine gemeenschap vormden in Gendt was het gebouw te groot voor de eredienst. Voor de gelovigen was er voldoende ruimte in het koor. Onderhoud van het schip werd te duur. Dak en muren vervielen steeds meer. Eerst verdween het dak en in 1844 werden de muren gesloopt.

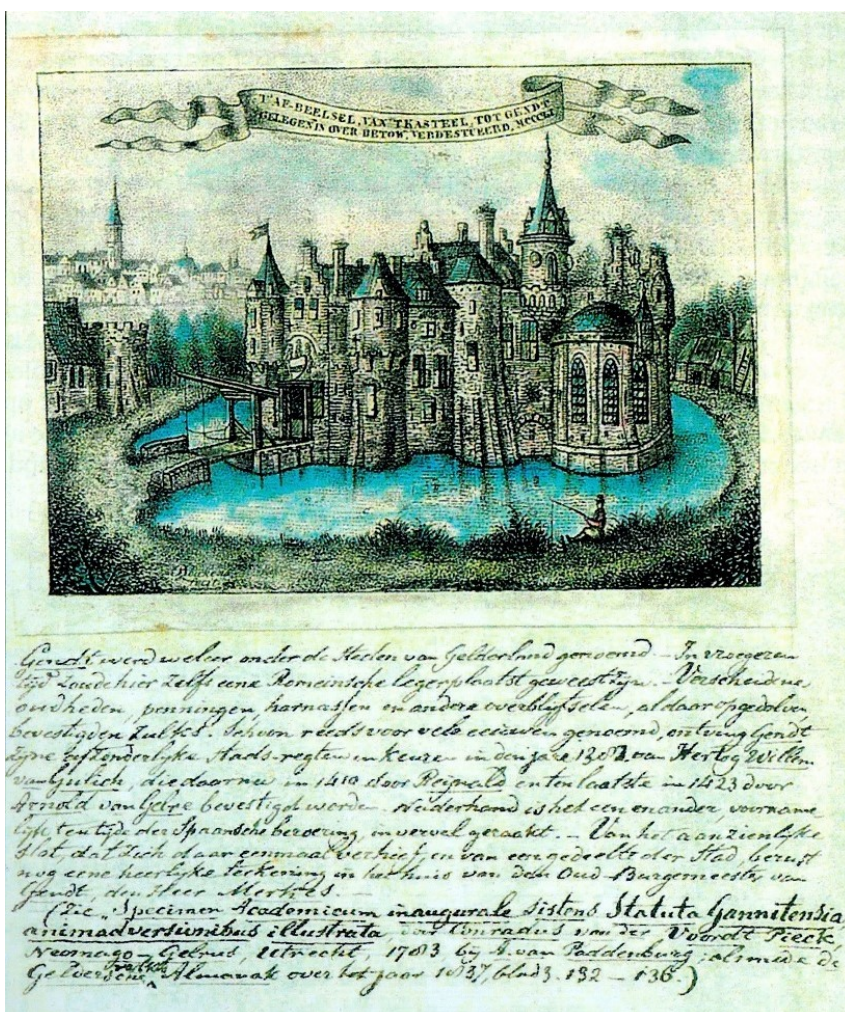
Het tweede gebouw, het huis met de gracht, levert de nodige hoofdbrekens op. Het gebouw ziet eruit als een bouwval. Waarschijnlijk is dit de ruïne van het (tweede) slot van de Heren van Gendt. Er zijn geen schriftelijke bronnen die het bestaan van het huis bevestigen. Wel is er enige archeologische informatie. Voor de renovatie van de woningen in de Burchtgraafstraat in 2017 en 2018 is er in 2014 en 2015 archeologisch onderzoek gedaan. Een daarvan was met 25 boorpunten en een aantal proefsleuven niet al te uitgebreid, maar voldoende voor de archeologen om een paar voorzichtige conclusies trekken. Op de boorpunten 3, 15 en 16 zijn resten van een burcht en een slotgracht gevonden, die duiden op bewoning tussen 1200 en 1600. De proefsleuven toonden bewoning aan tussen de elfde en veertiende eeuw. Dat betekent dat het gebied rond de Burchtgraafstraat tussen 1000 en 1600 bewoond was. Dat is niet zo'n opzienbarende vaststelling. Hierboven staat al dat de Nederlands hervormde kerk

al rond 1100, misschien zelfs wat vroeger, gebouwd is. En voor alle duidelijkheid, een deel van het omgrachte Gendt, dat aan de Markt, was al in de ijzertijd (700 v.C. – 12 v.C.) bewoond.

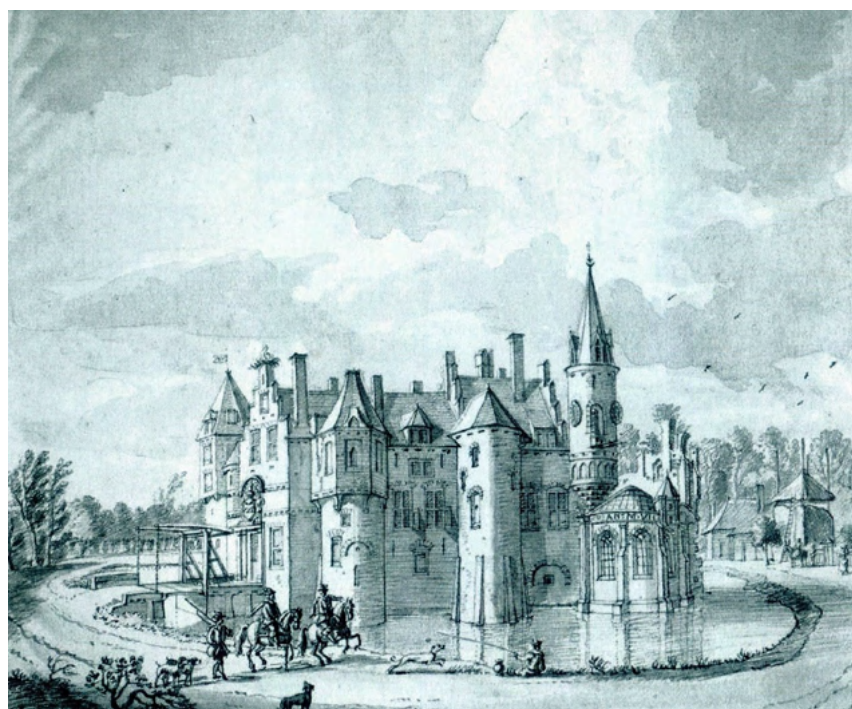
De gracht, maar vooral de burcht roepen een paar vragen op. Niet dat die er was, daarover bestaat geen twijfel. De vraag is of er een relatie is tussen het slot op onze kaart uit 1620 en het vroegere kasteel. Er is een aantal afbeeldingen van een majestueus Gendts kasteel dat in 1351 – er zijn bronnen die het hebben over 1355 – verwoest is. Daarover heeft de kring al meerdere keren geschreven. De meest uitgebreide publicatie hierover is van Yvonne de Boer en staat in het jaarboek 'Schoonheid Verbeeld' (Terugblik 14) uit 2013. Zij illustreert het artikel met een aantal afbeeldingen die van het kasteel gemaakt zijn. De oudste is die van Jan Soukens. Hij woonde en werkte van ongeveer 1650 tot 1725 in Zaltbommel. Soukens heeft het kasteel dus nooit gezien. Mogelijk is de tekening in opdracht gemaakt van een van de Heren van Gendt uit de tijd van Soukens. Wat is er nu mooier voor een Heer van Gendt

Boorpunten in de Burchtgraafstraat. De gele weg is de Dorpstraat. Op de boorpunten 3, 15 en 16 zijn resten van de burcht en van de slotgracht gevonden. Bij het onderzoek zijn ook sporen van een woonhuis en een boerderij gevonden. Niet verwonderlijk, want op de kaart staan meerdere woningen ingetekend. (Ten Broeke, 74).

De burcht van Gendt zoals Jan Soukens die tekende. De tekst onder de tekening is van jonkheer Johannes Gerrit Willem Merkes van Gendt en Erlecom. (De Boer-Ravestein, Terugblik, 43).

De Gendtse burcht getekend door Jan de Beijer. Hij gebruikte de bovenste afbeelding als voorbeeld. (De Boer-Ravestein, Terugblik, 40).

om te kunnen pronken met een indrukwekkend kasteel van een van zijn voorouders? Op de achtergrond is een grote stad te zien. Ook die is bedacht; uit de hierboven getoonde inwonertallen blijkt dat Gendt in 1369, dus ongeveer ten tijde van de verwoesting van het kasteel, zo'n 275 inwoners had. Naar voorbeeld van Soukens zette ook Nederlands meest bekende topografisch tekenaar, Jan de Beijer (1703-1770), het Gendtse kasteel op papier.

Dat er in de veertiende eeuw in Gendt een burcht gestaan heeft staat vast, ook dat het in het midden van de eeuw verwoest is. In de late Middeleeuwen ontstond er in een strijd om de macht tussen de landsheer, adellijke families en de steeds rijker wordende steden. Op school leerden wij over de Hoekse en Kabeljauwse Twisten. Dat was de machtsstrijd in Holland en Zeeland. In Utrecht gebeurde hetzelfde tussen de Lichtenbergers en de Fresingen, in Friesland tussen de Schieringen en de Vetkopers. In Gelderland heetten de strijdende partijen Heeckerens en Bronckhorsten. Willem van Gendt stond aan de verkeerde, verliezende kant. Toen de Heeckerens aan het kortste eind trokken, werden zij gestraft met de verwoesting van hun bezittingen. Dat lot trof ook de burcht van Gendt. De Heren van Gendt vertrokken een tijdje uit onze omgeving en vestigden zich o.a. in Friesland en Brabant. Zij slaagden er echter in na enige tijd een vertrouwens- en machtspo-

sitie op te bouwen aan het hof van de Gelderse hertog. Als dank daarvoor beleende hertog Karel van Gelre Hendrik van Gendt met de stad, het kerspel en de heerlijkheid. De Van Gendts waren terug in hun stamplaats.

Waarschijnlijk heeft Hendrik of zijn zoon Willem – op een Alexander (eind dertiende eeuw) en een Johan (maar één jaar, 1657-1658) na, heten al ‘onze’ Van Gendts Hendrik of Willem, dat maakt het er niet overzichtelijker op – in het begin van de zestiende eeuw een nieuw slot laten bouwen op de plaats of in de buurt van de oude burcht. Daarvan zijn bij archeologische onderzoek de (summiere) resten gevonden.

Midden jaren zestig van de zestiende eeuw verhuisde (de zoveelste) Hendrik van Gendt naar de Jodenberg (bij de Stikke Hezelstraat) in Nijmegen. Hij kreeg in 1566 het Nijmeegse burgerrecht. Al in januari van het jaar daarop werd hij schepen van de stad. Gezien de bouwvallige toestand zal de burcht vanaf die tijd onbewoond zijn geweest. Het betekent dat Willem bij het proces van 1620 niet in Gendt, maar in Nijmegen woonde.

Het blijft merkwaardig dat er tot nu toe geen enkele schriftelijke bron is die het bestaan van een tweede burcht ondersteunt. In 1730-1731 is de Vrouwe van Gendt, Elisabeth-Elsabé van Eck van Panthaleon terug in Gendt. Haar man, Henri des Vilattes, had Huis te Gendt laten bouwen.

Het schependom

In het gebied buiten de stadsgracht tekende de cartograaf twee gebouwen: *dat huijs welij* en *meekerens huijs*. Beide liggen binnen een gracht. Net als over de burcht van Gendt stelt Meekerens Huis, toch een imposant gebouw, ons voor raadsels. Sterker, van de burcht weten we (ongeveer) waar die gestaan heeft. Dat is bij Meekerens Huis niet het geval. Dat het huis bestaan heeft is welhaast zeker. De kaart mag dan meetkundig niet kloppen, het ligt niet voor de hand dat de cartograaf objecten getekend heeft die er in 1620 niet waren.

Het is verleidelijk in Meekerens Huis de voorganger te zien van kasteel Hagevoort. Daarvoor is geen enkel bewijs, bovendien is het hoogst onwaarschijnlijk. De Hagevoort, die maar bestaan heeft van 1850 tot 1868, is gebouwd in opdracht van jonkheer Johannes Gerrit Willem Merkes (1798-1859). Koning

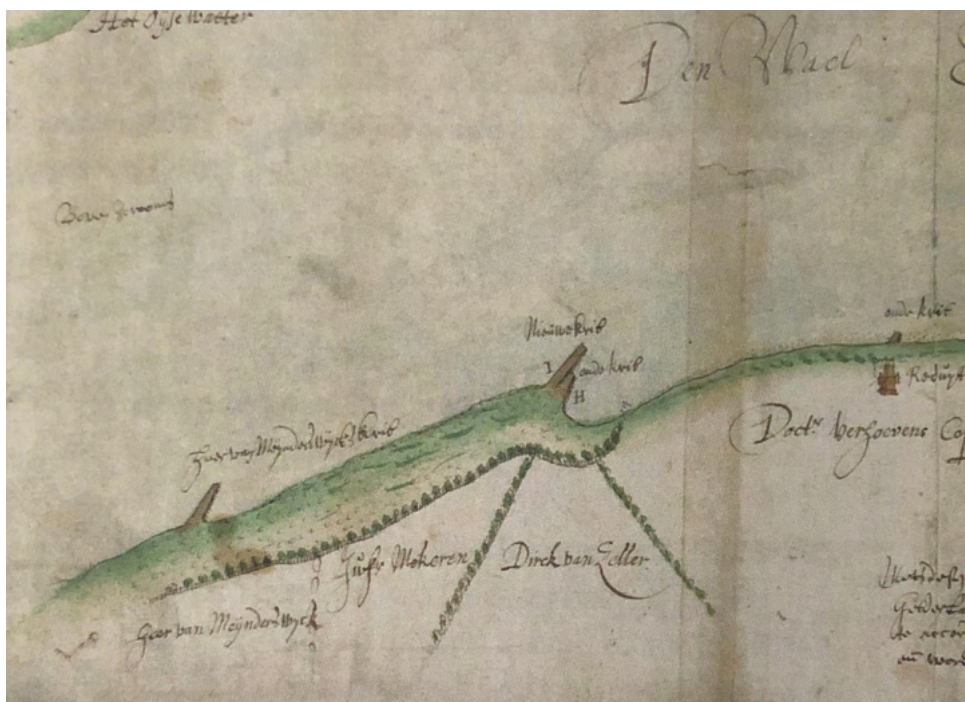
Willem II verhief in 1845 de op Huis te Gendt geboren vestingbouwkundige wegens zijn vele verdiensten in de adelstand. Daarna voegde hij *van Gendt en Erlecom* aan zijn naam toe. Wanneer de Hagevoort op de fundamenten van het Meekerens Huijs gebouwd zou zijn, had hij daar zeker iets van vermeld. Hij voelde zich zo verwant met de vroegere Heren van Gendt dat hij eerst het plan had zijn kasteel te bouwen op de plaats van de oude burcht. Die zocht hij echter op een verkeerde plaats, op het Vlietgras, een groep percelen in de buurt van de Kapel. Dat hij bekend was met de geschiedenis van de burcht blijkt uit de gekleurde afbeelding op de vorige pagina. De tekst onder Soukens' tekening is door hem geschreven.

Dat er rond 1600 (Van) Meekerens in Gendt gewoond hebben staat vast. Hun huis wordt met name genoemd op de kaart. In schriftelijke stukken komt twee keer een Bernt van Meekeren voor. In 1611 was hij richter van de stad; in 1620 trad hij weer als richter op in het proces namens gedaagde Willem van Gendt. Daarna komt deze tak Van Meekeren niet meer in de Gendtse geschiedenis voor. Op een kaart van Nicolaes van Geelkercken uit 1639 heeft een *Juffr. Mekerens* een perceel aan de Waal in de buurt van het Meekerens Huis in bezit. Mogelijk is zij de weduwe van Bernt van Meekeren. Zeker is dit echter niet.

dat huijs welij

Van dit huis is wel veel meer bekend dan van Meekerens Huis. Het is de Poelwijk, waarvan alleen de toren als enig restant over is. De boerderij die nu op het perceel staat is van 1864.

Al in 1275 is er sprake van een richter Godfried van Poelwic. Het is aannemelijk dat hij op de Poelwijk gewoond heeft, mogelijk is hij de bouwer van het huis. Archeologen vonden bij hun onderzoek eind jaren vijftig van de vorige eeuw bij de naoorlogse restauratie, restanten van een woontoren uit de dertiende eeuw. In schriftelijke bronnen komt *'Een huijs ende hoffstadt tot Puelwjc (...) gelegen binnendijx in den schependom van Gent'* voor het eerst voor in 1441. Aan het eind van de zestiende eeuw kwam Poelwijk tot 1646 door een huwelijk in handen van de familie Van Wely.

Op deze uitsnede het perceel aan de Waal van Juffr. Mekerens. Mogelijk was zij de weduwe van richter Bernt van Meekerens. Het is een uitsnede uit een kaart van Nicolaes van Geelkercken uit 1639. (Gelders Archief, 0124-AKV376).

Huis Poelwijk is getekend door Cornelis Pronk in 1732. (Collectie auteur).

Interessant zijn twee tekeningetjes op de kaart (zie de voorplaat van deze *Ganita mare*). In de haakse bocht van de schaaldijk in de buurt van Meekerens Huis zien we een redoute. Dat was een verdedigingswerk dat prins Maurits in de Tachtigjarige Oorlog op veel plaatsen langs de rivieren had laten bouwen. Dit is een van de vijf die in Gendt en Hulhuizen gestaan hebben. Bij de redoute ligt het Gendtse veer

naar Ooij. Dat heeft mensen overgezet van de dertiende eeuw tot 1965. De oudere Gendtenaren kennen het als het veer van De Beijer.

Bestaansmidde-len

Het grootste deel van Gendt bestond rond 1620 uit landbouwgrond: akkers, weilanden, boomgaarden en wat woeste grond. Dat wordt bevestigd door het verpondingskohier van 1649. Verponding was een soort grondbelasting. Ook al dateert dat van dertig jaar na het maken van de 'kaart van 1620', er is geen enkele reden om aan te nemen dat het grondgebruik in 1620 veel anders was. Gendt was en bleef een agrarische plaats. Uit de recente opgravingen bij de Burchtgraafstraat bleek dat er ook binnen de stadsgracht boerderijen lagen. Er zijn ook sporen van nering-

doenden. Als er al op de burcht van de Van Gendts sprake geweest is van enige bestuurlijke en administratieve activiteit, dan is die met de verhuizing naar Nijmegen van Hendrik van Gendt verdwenen.

Toch was er wel degelijk een administratief centrum gevestigd in Gendt. Sinds de tweede helft van de dertiende eeuw hadden de Cisterciënzerinnen van Gravendaal (bij Goch) veel

bezit in de Betuwe, het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen. Deze goederen werden aangestuurd vanuit de Hof van Weelre. Die moeten we zoeken in de buurt van de Kapel. Het is jammer dat de Hof niet (linksonder) op de kaart is ingetekend.

Betrouwbaarheid van de kaart van 1620

Een schematische kaart betekent bijna automatisch dat die niet honderd procent meetkundig betrouwbaar is. Meetkundig betrouwbaar betekent dat de afstanden en de hoeken tussen de getekende elementen kloppen. Over de chronometrische betrouwbaarheid, zijn de afgebeelde objecten in de tijd dat de kaart gemaakt werd – in dit geval 1620 – werkelijk aanwezig? Daar hoeven we ons geen zorgen over te maken. Zelfs Meekerens Huis stond er, al weten we niet waar. Om te kijken of de kaart meetkundig betrouwbaar is, vergelijk ik in de volgende afbeeldingen de kaart van 1620 met een huidige topografische kaart. Op de laatste heeft Willem Overmars enkele ingemeten kaarten uit de eerste helft van de zeventiende eeuw geprojecteerd. Om een goede vergelijking te kunnen maken is de kaart van 1620 ‘op de kop’ afgebeeld zodat in beide gevallen het noorden boven ligt en de Waal van rechts naar links stroomt.

Al bij de eerste oogopslag is duidelijk dat de Waal veel bochtiger is dan de cartograaf van 1620 tekende. Dat geldt zowel voor de hoofdstroom als het Ooijse Water (de bocht bij Erlecom) en de strang langs de Gendtse dijk. Het ligt genuanceerder bij de plaats van de gebouwen. De Kleverburg op de afbeelding (lijn 3), het Huis Wely (4) en de Nederlands-hervormde kerk (6) liggen op dezelfde geografische lengte. Bij het Huis Ooij (1) en de burcht van Gendt (5) is dit minder het geval. Meekerens Huis is een geval apart. Volgens Overmars lag dit huis op de plaats van de latere Hagevoort. Ik heb hierboven al uitgelegd waarom ik dit onwaarschijnlijk acht.

Hoe zit het met de hoeken tussen de verschillende gebouwen? Uit de volgende tabel waarin de hoeken tussen een paar gebouwen opge-

meten zijn, blijkt dat er een verschil is tussen de kaart van 1620 en huidige topografische kaart, niet groot, maar ook niet verwaarloosbaar.

Hoeken tussen een paar gebouwen in graden		
Gebouwen	Kaart 1620	Werkelijk
Huis Wely - hervormde kerk	20	40
Huis Wely - Kleverburg	70	50
Hervormde kerk - Kleverburg	60	55
Hervormde kerk – Huis Ooij	50	35
Huis Wely – Huis Ooij	60	40

Dan is er nog de onderlinge afstand tussen de gebouwen. Die is moeilijk te vergelijken, omdat bij de kaart van 1620 een betrouwbare schaal ontbreekt. Die lijkt met 1 : ca. 18.000 aan de grote kant, m.a.w. de afstanden zijn groter dan die in werkelijkheid zijn.

De conclusie moet zijn, maar dat wisten we eigenlijk al, dat de kaart interessant is, maar de werkelijke toestand, misschien met uitzondering van de percelen links boven, maar beperkt weergeeft.

Geert Visser

Bronnen:

Gelders Archief Arnhem, Hof van Gelre en Zutphen, toegang 0124, inv.nr. 5079, civiele procesdossiers nr. 3.

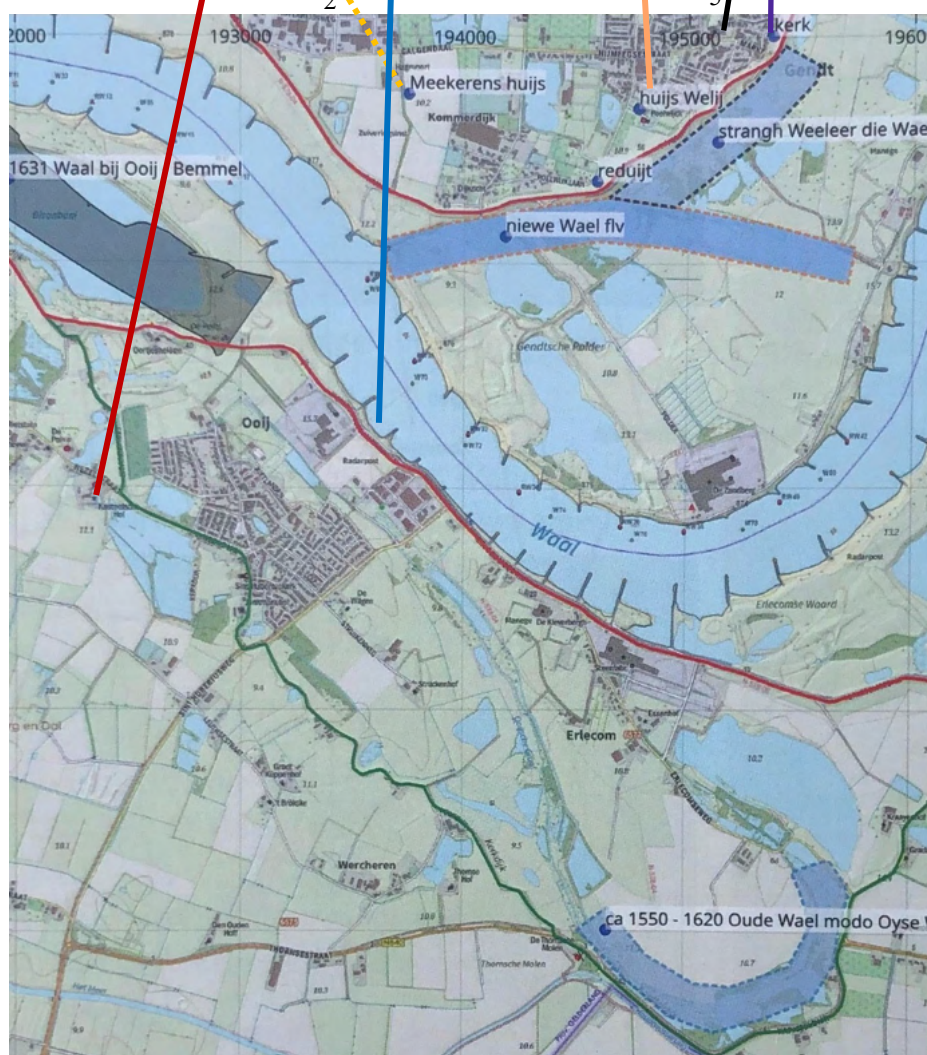
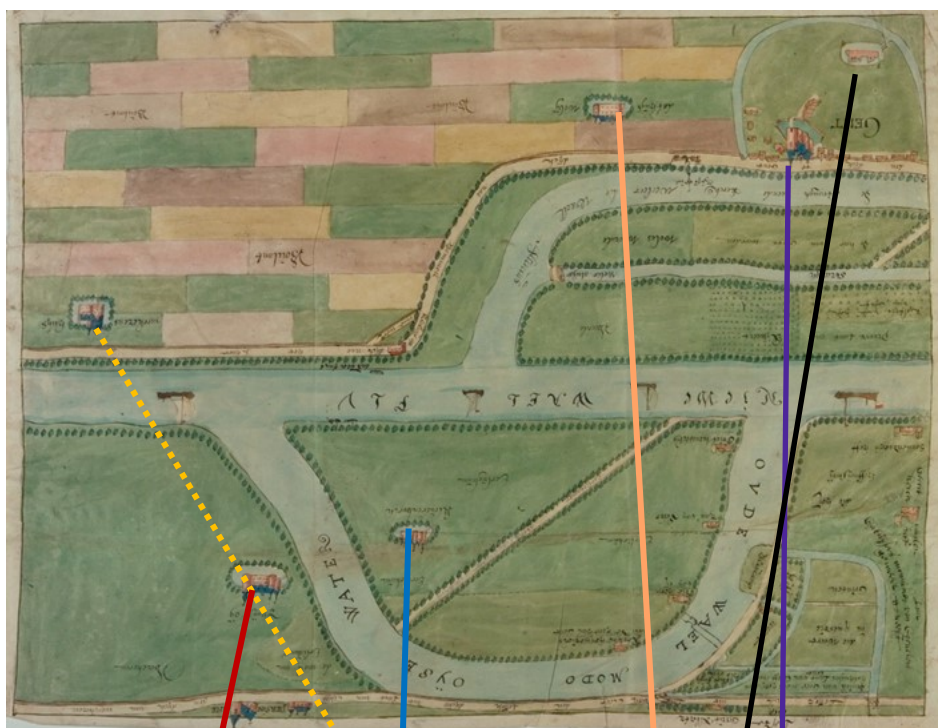
G.A., Staten van het Kwartier van Nijmegen en hun Gedeputeerden, toegang 0003, inv.nr. 497, verpondingskohier Gendt en Erlecom.

Boer-Ravestein, Yvonne de, e.a., (red.) *Gendt tussen stad en dorp*. Gendt 2008.

Boer-Ravestein, Yvonne de, ‘Een ‘sprookjeskasteel’ in Gendt.’ In: *Schoonheid Verbeeld*. Kunst in de Betuwe. Opheusden 2013, 37-46.

Bon, Wim H.J. van, *De Gendtse verordeningen*. Utrecht 2016.

Broeke, E.M. ten, *Archeologisch bureauonderzoek en gecombineerd verkennend en karterend booronderzoek plangebied Burchtgraafstraat*. Doetinchem 2015.

Eck, Jan van, *Historische atlas van Ooijpolder & Duffelt. Een rivierengebied in woord en beeld*. Amsterdam 2005.

Meer, Job van der, 'Erfhofmeesterij etc.', www.erlecom.info

Overmars, Willem, *Een Waal Verhaal. Historisch-morfologische Atlas van de Rhein en de Waal. 1500-1700 Emmerich-Nijmegen*. Uitgeverij De Wildernis 2019.

Schulte, A.G., *De Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Het Rijk van Nijmegen. Oostelijk gedeelte en de Duffelt*. 's-Gravenhage 1983.

Sloet, baron J.J.S., e.a, *Register op de Leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en het Graafschap Zutphen. Het Kwartier van Nymegen*. Arnhem 1924.

Visser, Geert, 'De Waal bij Hulhuizen, Gendt en Erlecom. Het proefschrift van Willem Overmars en nog wat meer.' In: *Ganita mare*, jrg. 27 (2020), nr. 4, 3-12.

Visser, Geert, *De vijf van Gendt*. Bemmell 2020.

Kaartvergelijking. De bovenste kaart is omgedraaid, zodat het noorden nu bij beide kaarten overeenkomt.

Boek De vikingenbibliotheek

Met *De vikingenbibliotheek* heeft Herman Buurman een nieuw werk gepubliceerd. Na *Waardsche Klei* (2016) en *De tweede feitenman* (2018) is dit zijn derde historische roman. Speelden zijn twee eerdere boeken zich vooral af in ons land, in *De vikingenbibliotheek* neemt hij ons mee naar het Frankrijk in de tijd van de Franse Revolutie. Toch vergeet hij Gendt niet, want drie hoofdrolspelers zijn in de buurt wanneer Franse troepen in 1795 de Waal oversteken en op de Fransche Wei voet zetten op Gendtse grond. De Franse soldaat Albert Denis en de Gendtse schone Liesbeth treden zelfs in het huwelijk.

Herman heeft voor de Franse Revolutie als achtergrond gekozen, omdat die turbulente tijd veel mogelijkheden biedt voor een spannende historische roman. Vertrouwend op zijn fantasie begint Herman zonder een vastomlijnd concept. Onderweg slaat hij zijwegen in, waarvan hij op dat moment niet weet waar die uitkomen. Daardoor schept hij een aantal verhaallijnen die ergens toch bij elkaar moeten komen. Dat is hem in dit boek prima gelukt, maar het heeft als consequentie dat het met 670 bladzijden een forse roman is geworden. Gelukkig is dat geen nadeel, omdat het een spannend verhaal is waarin de karakters van de hoofdrolspelers treffend beschreven worden. De Engelse Sophie speelt de hoofdrol. Als zestienjarige is zij getuige van de gruwelijke moord op haar ouders die in 1789 bij vrienden in Parijs op bezoek zijn. Zij is een Florence Nightingale *avant la lettre*. Zij ontpopt zich als een *lady with the lamp* in de pestepidemie die Parijs en omgeving in die tijd teistert. Zij raakt bevriend met Jean Laurenz, een beheerder van de vikingenbibliotheek. Hun vriendschap zal uitmonden in een huwelijk. De vermogende en genereuze Edmond en Jacques de la Porte besturen de bibliotheek voor de Noorse eigenaars. Hun rijkdom is er de oorzaak van dat ze in 1791 in gevangenschap raken door toedoen van de corrupte abt en Parijse bestuurder Grégoire. Pierre Favre, *le constructeur*, werkt mee aan hun bevrijding. Hij is een charlatan met het hart op de goede plaats. Dat hart wordt oververd door Clara Joubert, voormalig abdis, die de kloosterpoort achter zich dichtgetrokken heeft, maar bewijst dat kloosterleven en

seksualiteit elkaar niet hoeven uit te sluiten.

Hoewel Pierre niet zonder vlekje is, is hij een misdienaar vergeleken bij een oude vriend, de sadistische Raymond Lefèvre.

Naast Parijs is de abdij van

Mont Saint-Michel een van de belangrijkste plaatsen in het verhaal. Op de abdij wordt de vikingenbibliotheek bewaard. Dit is een waardevolle verzameling boeken, folianten en kaarten. De oorsprong van de collectie ligt in een ver verleden, bij Rollo, de bekende aanvoerder van de vikingen aan het eind van de negende eeuw. Vooral het gerucht dat op de kaarten plaatsen staan waar de vikingen hun schatten begraven hebben, maakt de verzameling heel aantrekkelijk voor avonturiers. Jean en Albert zijn door de gebroeders De la Porte aangesteld om de bibliotheek te inventariseren.

Wanneer het bestuur van de pas uitgeroepen Franse republiek het plan heeft om de abdij van Mont Saint-Michel als gevangenis te gebruiken, zoeken de gebroeders De la Porte een veiliger plaats voor de boeken. *Pierre le Constructeur* bedenkt het plan om dat met een schip te doen.

Ik moet de verleiding bedwingen om hier te vertellen hoe het met de verhuizing en met hoofdrolspelers afloopt. Maar dan onthoud ik u vele uren verpozing bij het lezen van deze geslaagde historische roman. En, u zou de mooie tekeningen die Anton Selman gemaakt heeft niet kunnen bekijken.

De prijs van het boek is € 28,—. Het is verkrijgbaar bij Herman Buurman,

<https://buurmanboeken.weebly.com/>
<https://www.youtube.com/watch?=jNAL-8RVYA4>

Geert Visser

Portret van een onbekende

Potloodtekening met portret van een onbekende, afm. ca. 50 x 40cm., rechtsonder gesigneerd. In bezit van de kring.

Het portret

In Villa Ganita, ons kringgebouw, bevindt zich al jaren een tekening met het portret van een onbekende, oudere man. In de portretten-galerij met de afbeeldingen van burgemeesters van Gendt in de zogenaamde 'burgemeesterskamer' komt deze man niet voor. De kamer wordt zo genoemd, omdat het tot 2001 de werkkamer van de burgemeester was, toen Villa Ganita nog gemeentehuis van Gendt was. Enkele jaren daarna is de Historische Kring Gente in het pand gekomen. De portret-tengalerij begint met de afbeelding van Aert van der Goes, die van 1835 tot 1872 burge-meester was. De tekening is gedateerd 1844 (slechts met een loop leesbaar) en dus moet

L.A. Vintcent fec. en daaronder C. de Cocq 1844.

die man uit de tijd van Van der Goes stammen. Van de burgemeesters vóór Van der Goes hebben we geen afbeelding.

Om terug te komen op de betreffende tekening: het is een portret van een deftige man die ondanks zijn gevorderde jaren in bezit is van een volle, krullende haardos. 'Deftig' geeft misschien de indruk van afstandelijkheid, arrogantie, maar dat is deze figuur zeker niet. Hij kijkt ons recht aan met een glimlach om de lippen. Deftig slaat op zijn uiterlijk en kleding, die tot in de puntjes verzorgd en modieus is. Een wit overhemd met boord met opstaande punten, en over de boord een soort col/halsdoek. Het overhemd heeft knopen met een embleem. Over het overhemd heeft hij een vest en daarover weer een wijdvallende jas met brede revers. Modieuze kleding, dat wil zeggen naar de mode van die tijd, eerste helft 19^e eeuw.

De oorsprong

Hoe kwam de kring aan deze potloodtekening? Harrie Scholten, onze oud-penningmeester haalde deze ooit buiten uit een stapel oud-papier bij het voormalige gemeentehuis. Hij woonde ertegenover en had er zicht op. Er was opruiming in het gemeentehuis geweest vanwege een verbouwing. Misschien werd er toen de raadszaal aangebouwd? Dat is niet meer na te gaan, het is te lang geleden en Harrie is overleden. Harrie wilde uit historische interesse wel eens vaker tussen oud papier snuffelen of daar nog interessant materiaal tussen zat. Volgens Harrie wist bij navraag bij de gemeente niemand hoe ze eraan gekomen waren en mocht hij het zonder bezwaar meenemen. Want hoewel het een fraaie tekening was, zat die vol vocht-vlekken en ontbrak de lijst. Kortom, de gemeente had er geen interesse in en zag er ook niks van waarde in.

Bij de opening van ons eerste kringgebouw, weet u nog wel Marca XX aan de Markt, in 1993 kwam de tekening ingelijst en wel aan de wand te hangen met eronder de vraag: Wie weet wie de persoon is die hierop staat? Het portret heeft daarop tijdenlang in ons vorige kringgebouw gehangen, zonder dat iemand zich gemeld heeft.

De knopen lijken wel dieraafbeeldingen te hebben.

De signatuur

De betreffende persoon is tot borsthoogte afgebeeld. Het is een imposante, flamboyante man, met golvend haar en een twinkeling in de ogen; een zweem van een glimlach rond de mond. Een deftig, wat zwierig uiterlijk; maar wel natuurlijk gezag uitstralend, zo te zien een echte notabele of magistraat. Het portret is rechtsonder gesigneerd. Doordat de tekening nogal van vocht te lijden heeft gehad is slechts met moeite L.A. Vintcent te lezen en fec. Fec. is een afkorting van fecit = heeft het vervaardigd. Daaronder C. de Cocq en bijna onleesbaar het jaartal 1844. Zou dan Vintcent de kunstenaar zijn en de afgebeelde persoon C. de Cocq en wie is De Cocq dan? Wat heeft

Een ander en duidelijker voorbeeld van de signatuur van L.A. Vintcent.

De Cocq met Gendt gehad, dat zijn afbeelding in het gemeentehuis terecht kwam? Dat vroeg om nader onderzoek naar beide namen.

Lodewijk Anthony Vintcent

Om allereerst een beeld van de maker te krijgen: bij de Rijksdienst voor Kunsthistorische Documentatie is veel informatie te verkrijgen over Nederlandse kunstenaars en hun werk. Over de kunstenaar, Lodewijk Anthony Vintcent, is te lezen dat hij op 23 juni 1812 in Den Haag in goeie omstandigheden geboren werd. Hij had artistiek talent en was vlug van begrip en werd daarom al vroeg leerling van de schilder B.J. van Hove. Blijkbaar hadden zijn deftige ouders er niks op tegen dat hij kunstenaar werd. Toen hij 16 was, werd al een schilderij van hem, een turfzolder voorstellende, op een tentoonstelling in Den Haag ingebracht en spoedig daarna verkocht. Heel wat anders dus dan zijn bijna naamgenoot Vincent van Gogh, die tijdens zijn leven niets verkocht. Zodra de bekende schilder C. Kruseman van een verblijf in Italië teruggekeerd was, kwam Vintcent bij hem in de leer. Hij

verkeerde al gauw met hem op vriendschappelijke voet en leerde veel door in diens portretten de handen, achtergronden en kostuums te schilderen. Vanaf 1828 maakte hij ook steeds meer eigen werk, zoals genrestukken als *Boerenherberg met figuren* en historiestukken als *De dood van Willem I* dat door de burgemeester van Den Haag, Copes van Cattenburch, aangekocht werd. Vanaf 1831 begon hij te tekenen en deze tekeningen met o.a. crayon vonden gretig aftrek. Hij werd steeds bekender en werd steeds meer gevraagd voor portretten. Hij werd geprezen om zijn treffende gelijkenis van de geportretteerden en zijn 'doelmatige vleesbehandeling' en 'vaardige stofuitdrukking'. Er is een zelfportret, afm. 58 x 47 cm, uit 1836 van hem in bezit van het Gemeentemuseum in Den Haag. Helaas kan men daar geen digitale afdruk van sturen. Volgens de beschrijving toont het hem met baard en snor, in de rechterhand een penseel en in de linkerhand een palet. Hij lijkt dus qua gezichtsbehang niet op ons portret. De handtekening op ons portret is nagenoeg identiek met zijn signatuur, dus hij is onomstotelijk de schepper. Bij de Rijksdienst voor Kunsthistorische Documentatie is ons portret niet bekend.

Vintcent was succesvol, had leerlingen en werd uiteindelijk leraar aan de Akademie voor Beeldende Kunsten in Den Haag, maar

*Rustende Savoyard met aapje (1837).
Later geveild.*

zijn gezondheid was een probleem. Hij schijnt al jaren zwak en ziekelijk te zijn geweest en misschien was dat niet alleen lichamelijk, maar ook psychisch. In 1937 vertrok hij voor even naar Parijs 'voor ontspanning en opwekking'. Daar maakte hij o.a. de Rustende Savoyard, die een plek kreeg in het kabinet van de koning. De term Savoyard, waarmee eigenlijk een inwoner van Savoye (Italië) bedoeld wordt, werd veel gebruikt als omschrijving voor 'schoorsteenvegertje'. Volgens zijn critici toont dit werk zijn sombere en droefgeestige stemming. Begin 1842 kreeg hij de tering ofwel tuberculose, waaraan hij op 6 mei 1842 op dertigjarige leeftijd overleed. In zijn schilderijen blijkt Vintcent een kind van de romantiek qua onderwerpen en kleur, maar in zijn portretten wordt weer de nadruk op lijn en tekening gelegd en is hij meer een vertegenwoordiger van de neorenaissance van die tijd.

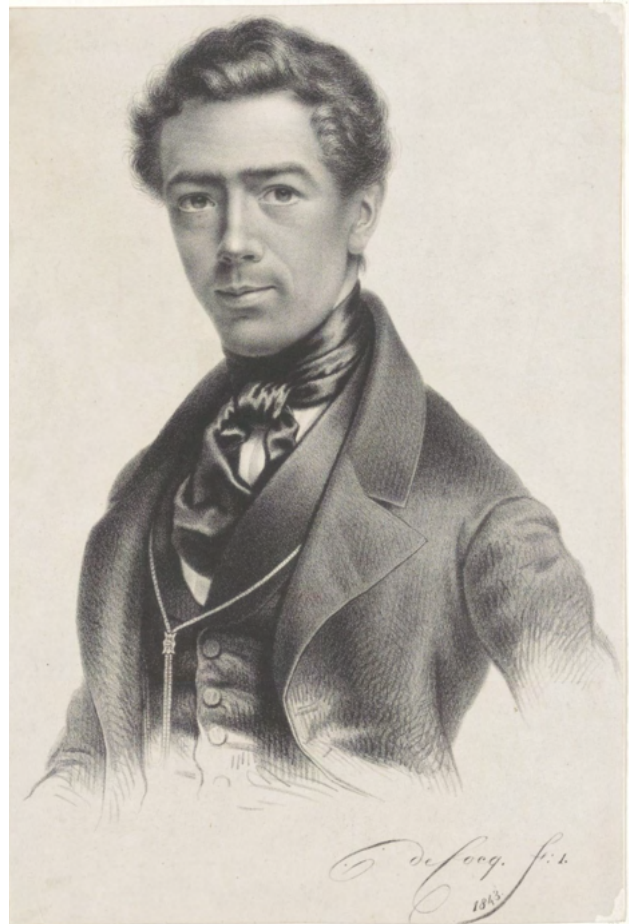
C. de Cocq

Wat betekent C. de Cocq en het jaartal 1844 dan als Vintcent in 1842 overleden is? En hij is in 1842 inderdaad overleden want toen verscheen er een necrologie over hem in de Kunstkrone. Hij kan dus het portret helemaal niet in 1844 gemaakt hebben. De oplossing komt naar voren als je kijkt wie C. de Cocq was, namelijk een kunstenaar. Het lijkt dat het portret in aanzet door Vintcent gemaakt is en dat het later, na zijn dood, door een ander in 1844 voltooid is. Cornelis de Cocq blijkt een medeleerling van hem bij hun leermeester, B.J. van Hove, te zijn geweest. Cornelis de Cocqs (1815 Monster - 1889 Den Haag) signatuur is dezelfde als op ons portret.

Vintcent en De Cocq scheidden slechts drie jaar en hebben waarschijnlijk met elkaar gewerkt.

Dat Cornelis de Cocq niet de persoon op de tekening, is, dat blijkt wel uit een zelfportret van hem uit 1843. Hij is een collega geweest die na de dood van Vintcent aan het portret gewerkt heeft.

Het komt zelden voor dat een tekening tweemaal gesigneerd is, dus twee kunstenaars heeft. Dit komt alleen voor als ze samen gewerkt hebben, dus bijvoorbeeld als de een verantwoordelijk was voor de figuren en de ander voor de achtergrond. Bij prenten is het vaker zo dat een kunstenaar een gravure of ets maakt naar het voorbeeld van een andere kunstenaar

Zelfportret van Cornelis de Cocq (1843, Rijksmuseum).

en dat dus beider namen op de uiteindelijke prent komen met als derde naam nog wel eens die van de drukker. Bij ons portret is er alleen sprake van een geportretteerde, dus geen voor- en achtergrond. Bovendien stamt het jaartal na de dood van Vintcent dus is er geen andere conclusie dat De Cocq iets voltooid heeft wat door Vincent begonnen is.

Wie is de onbekende?

Het portret kwam uit het gemeentehuis van Gendt en dus zal er waarschijnlijk enig verband geweest zijn tussen de geportretteerde en Gendt. Hij moet een belangrijk figuur geweest zijn, want van gewone mensen werd normaal geen portret gemaakt. Als dat al gebeurde was het meer voor een studie van de houding en gelaatstrekken en werden ze later als figuren in een schilderij gebruikt.

Wie in Gendt kan tussen 1831, de tijd dat Vintcent begon met portretten en zijn dood in 1842 dan model ervoor gestaan hebben? Je denkt dat toch als eerste aan een burgemeester of heer van Gendt.

- Allereerst Carel Hendrik Phaff (1792-1870), die na de Franse tijd vanaf 1818 eerst schout en vanaf 1825 burgemeester van Gendt wordt genoemd. Zijn schoonvader Arend Francois van den Steen (1766-1842) was in bezit van de heerlijkheidsrechten en die was dus de heer van Gendt. Van den Steen had de heerlijkheidsrechten na de dood van de laatste van het adellijk geslacht de Des Villates gekocht en toen Van den Steen stierf, erfde zijn dochter Maria, de vrouw van Phaff, ze. Van den Steen was tot 1830 burgemeester van Nijmegen, terwijl Phaff in dezelfde tijd in Gendt

Van den Steen door Conrad van Lumm. Rijksdienst voor Kunst. Documentatie.

die functie bekleedde, dus het was een familie van notabelen en met hun tweeën heb je meteen de combinatie burgemeester/heer van Gent en Erlecom. Kan een van de twee de onbekende geportretteerde zijn? Er is een portret van Van den Steen. Hij lijkt niet op het onze dus het is hem niet. Van Phaff bestaat er alleen een afbeelding als kind, dus dat geeft geen uitsluitel. Phaff zal als schout/burgemeester meer met Gendt te maken hebben gehad, maar hij is in 1830/31 uit functie gegaan, want de gemeenterekening over 1830 wordt op 24 september 1831 door de heer van Gendt en verschillende leden van het Gendtse gemeentebestuur ondertekend, maar niet door een burgemeester. Hij woont dan in ieder geval in Nijmegen. Hij schijnt zich na zijn burgemeesterschap als amateurschilder te hebben

toegelegd op landschappen die af en toe tentoongesteld werden. Als schilder zal hij wel in kunstkringen contacten hebben gehad, dus in dat opzicht komt hij als geportretteerde in aanmerking. Het is echter niet logisch dat zijn afbeelding dan nog in 1844 voltooid werd en in Gendt terecht kwam.

- De volgende is Gerrit Willem Merkes (1763-1838) die in de Franse tijd van 1806 tot 1817 al maire/burgemeester van Gendt was en

De enig bekende afbeelding van G.W. Merkes. (Rijksdienst voor Kunst. Documentatie)

later na Phaff van 1831-1835 nogmaals burgemeester van Gendt werd. Hij woonde op Huis te Gent, het landgoed van de voormalige heren van Gent en was tevens grootgrondbezitter. Hij blijkt sinds zijn komst naar Gendt nauw betrokken te zijn geweest bij het bestuur van de gemeente waartoe in de Franse tijd niet alleen Gendt maar ook Angeren, Doornenburg en Hulhuizen behoorde. In die beginjaren heeft hij zeer gedreven belastingen voor de gemeente geïnd, zelfs zodanig dat hij door de eigengeërfden juridisch teruggefloten werd omdat dat over hun gronden niet mocht. Merkes heeft in de jaren tussen zijn burgemeesterschappen veel functies in het bestuur van Gendt gehad, zoals assessor (wethouder), secretaris en lid van de gemeenteraad, dus hij is

nauw betrokken geweest bij de gemeente. Het fraaie en goed leesbare handschrift van de gemeenterekeningen in die jaren is duidelijk dat van Merkes. Merkes kreeg in 1834 een attaque waardoor zijn rechterhand verlamd raakte. Zou je dit al in een afbeelding kunnen zien, op onze tekening zie je alleen de bovenarmen, dus dit geeft geen uitsluitsel. Merkes kan goed tijdens zijn tweede burgemeestersperiode zijn portret in opdracht hebben gegeven aan Vincent. Merkes overleed echter in 1838 op vijfenzeventigjarige leeftijd. Hij komt qua ouderdom wel in aanmerking om de geportretteerde te zijn, maar in 1844 was hij al jaren dood.

- Is het dan jonkheer Johannes Gerrit Willem Merkes van Gendt (1798-1859), zoon van Gerrit Willem en heer van Gendt en Erlecom? Hij kocht toen Van den Steen overleden was, de heerlijkheidsrechten van diens dochter en erfgename waarbij haar man Phaff als haar

Jonkheer Merkes van Gendt. (door N. Pieneman, ongesigneerd, Rijksmuseum)

vertegenwoordiger optrad. Het schijnt niet zonder slag of stoot te zijn gegaan, want de jonkheer liet de uiteindelijke afhandeling en betaling ervan over aan zijn zwager 'om de onmiddellijke aanraking met Phaff, waardoor nieuwe moeilijkheden en onaangenaamheden zouden kunnen ontstaan' te vermijden. Johan-

nes Gerrit Willem Merkes was voordat hij heer van Gent en Erlecom werd, eigenlijk in Gendt alleen de zoon van burgemeester Gerrit Willem Merkes. Hij was kolonel van de genie en adjudant van koning Willem II en woonde meestal elders hoewel hij later in Gendt kasteel Hagevoort liet bouwen. Een soort symbool van zijn adelstand waartoe hij in 1846 voor zijn verdiensten voor de koning verheven was. Hij is echter in de tijd van 1831 tot 1844 te jong om de geportretteerde te zijn, zoals te zien is in een afbeelding van hem na 1847 in het Rijksmuseum.

- Als vierde en laatste Aert van der Goes (1803-1875), zwager van de jonkheer en

Aert van der Goes door A.H. van der Tak, gesigneerd 1834. (Museum Het Prinsenhof Delft)

schoonzoon van Gerrit Willem Merkes. Hij nam het stokje van de laatste over en bekleedde van 1835 tot 1872 de functie van burgemeester van Gendt. Van Aert van der Goes kennen wij afbeeldingen en hij lijkt in de verste verte niet op de tekening. Verder was ook hij in die tijd nog te jong om de geportretteerde te zijn.

Toewijzing

Van de vier genoemden heeft Gerrit Willem Merkes de beste papieren. Misschien is er

zelfs enige gelijkenis te ontdekken met de ge-
laatstrekken van de afbeelding van zijn zoon,
de jonkheer.

Het is mogelijk dat de familie in de jaren der-
tig van de 19^e eeuw besloten heeft enige por-
tretten te laten maken. Zo zijn die van zijn
dochter Suzanna en haar man Aert van der
Goes door A.H. van der Tak tot stand geko-
men.

Misschien is door Merkes' overlijden in 1838
en de reis van Vintcent naar Parijs het vooraf-
gaande jaar het portret onvoltooid is geble-
ven. Heeft de familie Merkes/Van der Goes
daarna aangedrongen op afwerking om toch
nog een tastbare herinnering aan Gerrit Wil-
lem te hebben? Foto's waren namelijk nog
heel zeldzaam in die tijd.

Kenden ze nadat Vintcent overleden was, de
tweede maker van de tekening, De Cocq?
Toevallig heette de vrouw van Merkes van
haar meisjesnaam Cock, maar dan met een k.
Helaas lijkt er geen sprake van verwantschap
te zijn geweest met de kunstenaar De Cocq,
die het portret afgewerkt heeft. Dat zou wel
een sterke aanwijzing voor de toeschrijving
zijn geweest. Toch: Cornelis de Cocq was
werkzaam in Den Haag en de zoon van Gerrit
Willem Merkes, de jonkheer, was adjudant
van de koning en dus ook regelmatig ter
plaatse. Hij kan ervoor gezorgd hebben dat
het portret voltooid werd.

Gemeentehuis

Omdat de schoonzoon van Merkes, Aert van
der Goes, na hem burgemeester van Gendt
werd en zelfs na hem ook diens zoon Jacob
van der Goes kan het portret een plekje in het
gemeentehuis gekregen hebben. Als eerbe-
toon aan een overleden familielid die deze
dynastie van burgemeesters van Gendt ge-
grond had.

Is het dus G.W. Merkes of niet? Dit alles is
hypothetisch en gaat ervan uit dat de figuur
op het portret met het gemeentehuis of Gendt
te maken heeft gehad; het staat of valt ermee.

Bibliografie:

Boer-Ravestein, Y., Huis te Gendt en zijn be-
woners, in *Ganita mare* 2013-2, p. 19-24
Boer-Ravestein, Y., Burgemeester Aert van
der Goes, in *Ganita mare* 2016-1, p. 5-12
Immerzeel, J., De levens en werken der Hol-
landsche en Vlaamsche kunstschilders etc.,
1842, dl. 3, (1843), p. 196-197
Knoef, J. Een eeuw Nederlandse schilder-
kunst, A'dam 1948, p. 64
Kunstkrönik, 2 (1841/42), 's Gravenhage
1842, p. 93: Nécrologie L.A. Vintcent
Marius, G.H., De Hollandsche Schilderkunst
in de 19e eeuw, 1920, p. 26, 42-43, 87, 109
Plasschaert, A., Geschiedenis der Hollandse
Schilderkunst, 1923
Scheen, P., Lexicon Nederlandse Beeldende
Kunstenaars 1750-1950, Den Haag 1969-
1970, 2dl.
Gendt, 1811-1817, 2, 2.1 Financiën, gemeen-
terekening 1814-1842 met hiaten, invent.nr.
344-362, Regionaal Archief Nijmegen
0016 Bat. Franse Archieven, Arrondissement
Tiel, 12.212.12 Ambtenaren, invent.nr. 2653,
15-04-1806 Gerard Guillaume Merkes, maire
Gent, Gelders Archief Arnhem

Oud recept

Hebt u ook zo'n hekel aan zilver poetsen?
Doe dan in een afwasteiltje een stuk alumi-
niumfolie met de matte kant naar boven. Giet er
heet water op waarin een eetlepel zout en so-
da is opgelost (in sommige recepten staat al-
leen zout of soda, maar allebei is twee keer
beter, nietwaar). Dompel het zilver erin en
draai het daarna nog een keer om, zodat het
goed in contact komt met de aluminiumfolie.
Daarna goed afspoelen en drogen en genieten
van de zilverglans.

Yvonne de Boer-Ravestein

Welkom nieuwe leden

Uit Gendt, tenzij anders vermeld:

Dhr. W. Kaak, Doornenburg
Dhr. A.J. T. Stevens, Wijchen
Dhr. W.A. Stevens, Arnhem
Dhr. J. Wigman
Mevr. L. Kregting
Mevr. E. Teunissen, Wehl
Dhr. R. Rensen, Zetten
Dhr. J. van den Brink
Mevr. R. Arissen
Dhr. J. Stevens
Mevr. L. Bongers-Langen, Bommel
Dhr. G. Pastoor, Didam
Mevr. I. Kempkes, Arnhem
Mevr. D. Grimberg
Dhr. N. Hubers, Huissen

Wij hebben nu 959 leden!

Wat zou het geweldig zijn als wij bij ons 40-jarige bestaan in maart 2023 1.000 of meer leden hebben.

Voor het bepalen wie het 1.000ste lid wordt, hebben wij een spelregel bedacht om iedereen een gelijke kans te geven. Er zal worden geloot tussen alle nieuwe leden die zich vanaf juli 2021 tot ons jubileum aangemeld hebben of nog melden of door een ander aangemeld worden. De aanbrengrer van dit lid (bij een cadeauabonnement) krijgt een prachtige taart en het 1.000ste lid zelf zal in het zonnetje gezet worden met allerlei attenties.

Aanwinsten

Ontvangen van:

J. van den Brink, inentingsbewijs uit 1949 tegen pokken
Redie en Rineke Verhoeven, bidprentjes, verzekeringspolissen en andere documenten
Ger Pastoor, aantal super 8 filmpjes uit de jaren zeventig
Wim Meijer, kaarten van de polder en diverse documenten van Geert Meijer

Overleden

Wegens **overlijden** hebben wij afscheid moeten nemen van ons (familie)lid:

Henk (Hendrikus Johannes) Meijer,
Echtgenoot van Rikie Meijer-Visch
Geboren 13 september 1932
Overleden op 1 november 2021

Annie Rosmulder-Evers,
Weduwe van Hent Rosmulder
Geboren 1931
Overleden op 4 november 2021

Ruud van Moerkerk,
Echtgenoot van Gerda van Moerkerk-Jacobs
Geboren 23 september 1956
Overleden op 9 november 2021

Jan Schouten
Geboren 15 februari 1939
Overleden op 21 november 2021

Alex Cornelissen,
Echtgenoot van Miep Cornelissen-Geven
Geboren 22 december 1937
Overleden op 24 november 2021

Wim (Wilhelmus) van Alst,
Echtgenoot van Corrie van Alst- van Moerkerk
Geboren 25 januari 1934
Overleden 19 februari 2022

Wij hopen dat de naasten en vrienden veel troost en steun krijgen van hun omgeving.

Bestuur Historische Kring Gente

Voorzitter en genealogie: Willem Rasing,
voorzitter@historischekringgente.nl
genealogie@historischekringgente.nl

Secretaris: Yvonne de Boer-Ravestein,
Waterwolf 31, 6681 TH BEMMEL,
tel. 0481 422400
info@historischekringgente.nl

Penningmeester: Geert Witjes,
penningmeester@historischekringgente.nl

Fysiek foto- en knipselarchief:
Riet Berends-Peters

**Tweede Wereldoorlog en Politie Acties
Nederlands-Indië:** Robert Braam,
rmabraam@gmail.com

Ledenadm.: Mia Gerrits-Bouwman,
ledenadministratie@historischekringgente.nl

Geografie en archeologie: Gerard Janssen,
Archeologie.geografie@historischekringgente.nl

Presentaties: Henk Klaassen

Jaarprogramma en digitalisering foto's:
Ria Schouten-de Haan,
fotodocumentatie@historischekringgente.nl

Ons lidmaatschap loopt van januari t/m december. Het lidmaatschap van de kring kost al jarenlang € 15,- en samen met het themaboek Terugblik € 22,-. Dit jaar zal Terugblik over de wederopbouw gaan. Yvonne de Boer schrijft over het Ambacht Haalderen, Henk Klaassen over Gendtse woningbouw na de oorlog en Geert Visser over wederopbouw boerderijen.

Met een cadeauabonnement maakt u iemand voor € 15,- voor een heel jaar lid en voor € 22,- krijgt men daarbij het jaarboek Terugblik. Het abonnement stopt vanzelf weer op 1 januari.

Kunsttentoonstelling, herinneringen aan Huissen

Op dit moment is er een tijdelijke kunsttentoonstelling in het museum de Hof van Hessen van de Historische Kring Huessen ingericht. Getoond worden tekeningen, aquarel-

Colofon:

e-mail: info@historischekringgente.nl
website: www.historischekringgente.nl
www.facebook.com/historischekringGente

Webmaster: Aad Hendriks

Redactie Ganita mare:
Yvonne de Boer-Ravestein (eindredactie)
Mia Gerrits-Bouwman
Henk Klaassen
Ria Niënhaus-Brussen
Geert Visser

Onze redactie is te bereiken via bovenstaand e-mail adres, maar ook op de op de bladzijde hernaast genoemde e-mailadressen en telefoonnummer.

Kringgebouw: Villa Ganita
Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt

Betalingen:
Hist.Kring Gente te Gendt
bank NL93 RABO 01164 26 705

Drukwerk Ganita mare:

Reintjes GmbH
Hammscher Weg 74
Kleve

len en schilderijen van Huissense gebouwen en beelden uit middeleeuws Huissen. Er zijn werken bij van bekende namen zoals Cor Melchers en C. Tromp en niet te vergeten Hein Burgers die internationaal beroemd werd en die afkomstig was uit Huissen. Het zijn meer dan dertig werken en naast de permanente expositie over de Huissense geschiedenis zijn ze iedere week, uitgezonderd op maandag, 's middags te zien in het museum aan de Vierakkerstraat 39.

Welkom op de maandagavond vanaf 20.00 uur en op de woensdagmorgen vanaf 09.30 uur.

Al is het maar voor de koffie

Bjent r kende uut de blote kop:
een biervleske plus bier, is 'n vleske bier.